

De brief aan de Romeinen

Voor de barbaren in West Europa De brief aan de Romeinen Paulus en het onbehagen in de cultuur – Maarten den Dulk –

Introductie

Twee maanden geleden verraste prof. dr. Maarten den Dulk ons met een mailtje waarin hij liet weten dat hij zich tijdens de conferentie in Lunteren¹ voorgenomen had 'om de brief aan de Romeinen te lezen vanuit het perspectief van Paulus als Joods schriftgeleerde'. Hij vervolgde:

Kleijs Kroon had ons ooit zo'n lezing aanbevolen, maar dat was lang geleden en in al die jaren had ik geen tijd om de brief als geheel tot me toe te laten. Het bleef bij fragmenten en bij studies over Paulus. De conferentie stookte het vuurtje weer aan. Het resultaat is geen exegeese met voetnoten, maar een actualiserende 'animatie' van de brief, waarin ik de dynamiek van Paulus' gedachtegang probeer weer te geven. Ik schreef het voor mezelf en heb geen publicatiebehoefte. Nu het klaar is, valt me in, dat ik het wel aan jullie [dagelijks bestuur van de Protestantse Raad voor Kerk en Israël] wil doormailen. Daarmee laat ik weten dat ik jullie dankbaar ben voor het werk voor Kerk en Israël en voor de persoonlijke inspiratie die mij dat geeft. Beschouw het als een bosje bloemen, om naar te kijken. Ga het dus niet allemaal lezen en put je niet uit in reacties, want het is een vracht tekst – 30 kantjes – en jullie hebben genoeg te doen. Het belangrijkste is, dat je weet dat jullie werk doorwerkt tot in Alphen aan den Rijn toe. Wat de status van dit 'manuscript' betreft. Het is nog in proces – er zal nog wel wat aan gevijld en verbeterd moeten worden - maar in deze voorlopige gestalte pas het net in een vaasje.

Ik bedankte Maarten voor zijn 'bosje bloemen', maar sloeg zijn raad om het niet allemaal te lezen en me uit te putten in reacties in de wind: 'Ja, ik dank je de koekoek!', antwoordde ik: 'Een verleidelijker tekst om te lezen, het liefst synoptisch met die van Paulus, is nauwelijks denkbaar. Ik zal dus niet doen wat je vraagt.' Ruim een week later schreef ik aan Maarten:

Het is een intellectuele uitdaging om greep te krijgen op de brief van Paulus. Dat is mij nooit gelukt, hoezeer ik ook onder de indruk ben van getuigenissen hieromtrent die verteld worden over Augustinus, Luther en Barth. Wat een zaligheid om dan opeens te lezen: 'Dat ligt niet aan de lezer, maar aan Paulus' brieven, want "daarin staat een en ander dat moeilijk te begrijpen is (2 Petrus 3:16)". Dat verschaft me het plezier om verder te lezen. Toch was het niet de intellectuele uitdaging die mij de afgelopen week bezig gehouden heeft. Veeleer een existentiële. Beter gezegd, de brief appelleert aan mijn bestaan in deze wereld: wat doe ik hier eigenlijk in deze chaos van gebeurtenissen en hun interpretaties waarin ik steeds minder de weg weet. Vroeger meende ik nog enige helderheid te ontwaren, maar het lijkt wel alsof ik me meer en meer terugtrek op het steeds kleiner wordende veldje van een vermeende

¹ Tweedaags symposium over 'Jezus en Paulus als Joodse hervormers' in het Congrescentrum 'De Werelt' te Lunteren, op 7 & 8 november 2016

overzichtelijkheid, - een sowieso verloren wedloop! Het lezen van Paulus' Romeinenbrief aan de hand van jouw overwegingen werpt licht op mijn zaak. Ik meen een helderheid te ontwaren die mij zó nog niet eerder voor ogen stond. Dat houdt mij dezer dagen bezig. (...) Op dit moment overzie ik het nog niet, dan alleen dat het me raakt en dat ik me aangesproken weet.

Waarop Maarten reageerde:

Toen ik eenmaal merkte hoe de theologische helderheid van vroeger verdween en ik van dag tot dag verder moest gaan zonder overzicht – toen dacht ik: nu of nooit. Wat heeft Paulus mij nu te zeggen. Kan ik dat in eigen woorden nog vatten? Dat werd een moeilijke weg. Vorig jaar werd ik luid schreeuwend en trappend wakker. Mijn vrouw, die van huis uit Remonstrants is, keek wat bezorgd toen ik meldde dat ik met Paulus in de clinch lag. Maar Remonstranten hebben geduld. Door haar mocht ik net als jij wel eens voorgaan bij de Remo's en vond dat steeds een voorrecht. Ik ben blij te horen dat je zelf met Paulus tekst bezig ben – en ik weet zeker dat jij weer andere en nieuwe dingen zal horen. Laat het maar gebeuren. Ik hoor mettertijd graag hoe het je vergaat.

Wat ik uiteindelijk deed was het honoreren van Maartens latere aansporing 'ermee te doen wat je wilt'. Dus overlegde ik in het dagelijks bestuur van de Protestantse Raad of wij het manuscript van Maarten niet zouden publiceren op de website van joods-christelijke-dialogoog.nl. De reactie was: doen! En zo verschijnt op deze plek de getitelde brief 'Aan de barbaren van West-Europa. De brief aan de Romeinen. Paulus onbehagen in de cultuur', oftewel Maartens manuscript.

Namens het dagelijks bestuur
van de Protestantse Raad voor Kerk en Israël,

Reinier Gosker, oktober 2019

Voor de barbaren in West Europa

Hoe komt het dat er zoveel weldenkende mensen zijn die weten dat de wereld aan onrecht te gronde gaat, zonder dat ze bij machte zijn er een eind aan te maken? Wie het ongemak van deze vraag voelt, begrijpt waarom Paulus' Brief aan de Romeinen zo moeilijk te doorgronden is. Zijn maatschappelijke analyses leiden tot vertwijfeling, zijn beroep op een nieuwe wereld uit zich in koppigheid en al doende zoekt hij naar taal om die zeer ongemakkelijke vraag open te breken. De brief aan de Romeinen is een oefening in zulke taal.

*De aanleiding om de brief te schrijven was een nieuw reisplan, een tocht door Spanje (Romeinen 15:24, 28). Zoals bekend, vormde Paulus geen school door leerlingen op een vaste plaats om zich heen te verzamelen, maar ging hij er als reizend leraar op uit om steeds weer nieuwe mensen te ontmoeten in voor hem vreemde gebieden en culturen. Over de grenzen heen maakt hij steeds meer tijdgenoten medeplichtig aan de strijd om de gerechtigheid. Halverwege de eerste eeuw, hij is dan in de vijftig, besluit hij zelfs om een didactische *roadshow* door de Romeinse provincie Spanje te maken. Dat ging voor een Jood als Paulus erg ver. Het leek wel een vlucht of een vrijwillige ballingschap. Een aantal jaren eerder was de Joodse vorst Herodes Antipas samen met zijn vrouw Herodias (beiden bekend door de moord op Johannes de Doper) door keizer Caligula verbannen naar een Romeinse kolonie op de grens van Spanje, in de Pyreneën. Spanje leek de keizer een geschikt verbanningsoord voor Joden.²*

Wat zocht Paulus in dat verre Westen? Om in Rome sponsors te vinden voor deze hachelijke onderneming moest hij wel met een goed verhaal komen. Dat deed hij dan ook en schreef de brief van zijn leven. Hij bood een voorbeeld van het onderwijs zoals hij dat tot dusver gegeven had en dat hij nu wilde voortzetten in Spanje, uitgerekend dus onder 'barbaren', zoals hij de mensen aanduidt die leven buiten de Grieks-Romeinse cultuur (Romeinen 1:14 in StatenVertaling en Naardense Vertaling). Het resultaat is een uniek document uit de eerste eeuw van de jaartelling, een eigenzinnig onderwijsmodel vanuit de Joodse school, op basis van de Wet, de Profeten en de Geschriften, maar bedoeld voor *alle* belangstellenden. Tenach voor Dummies in heel West Europa, om te beginnen in Spanje.

De opzet van zijn brief zal voor de lezers en lezeressen in Rome in principe wel herkenbaar zijn geweest. Hij hoefde hen niet uit te leggen dat hij van origine een Joods Schriftgeleerde was. Ze konden van hem dus verwachten dat hij zijn onderwijs zou beginnen bij de Schrift, bij voorkeur in de vorm van een enkele bijbeltekst die hij dan zou onderzoeken op haar praktische betekenis. Hij zou vervolgens de strekking van die tekst preciseren door aan te geven voor wie die was bedoeld. En tenslotte zou hij aangeven hoe je er in de praktijk mee om moest gaan.³ Wanneer we die werkwijze voor ogen houden, zou de didactische opzet van de Brief aan de Romeinen eenvoudig te volgen moeten zijn. De gedachtegang wordt dan aangestuurd door drie vragen (te onderscheiden met behulp van de gebruikelijke hoofdstukindeling van de brief):

² Flavius Josefus wijst in *De Joodse oorlog* II,182 Spanje aan als ballingsoord voor de Joodse tetrarch Herodes Antipas. In *De oude geschiedenis van de Joden* XVIII, 252 situeert hij de plaats van de ballingschap in Gallië, in Lugdunum. Men denkt dan al gauw aan Lyon. Het kan echter zijn dat keizer Caligula hen verbannen heeft naar een stad *op de grens van Spanje en Gallië*, namelijk Lugdunum Convenarum, het huidige Saint Bertrand de Comminges. Zie de aantekening in de vertaling van F.J.A.M. Meijer en M.A. Wes, *De oude geschiedenis van de Joden*, deel III, Amsterdam/Leuven 1998.

³ Voor zover we kunnen nagaan – en dat zij met de nodige slagen om de arm gezegd - moet hij in zijn studietijd in Jeruzalem geleerd hebben om de Joodse Thora op een praktische manier uit te leggen, dus met het oog op vragen als: in hoeverre is er in een bepaalde bijbelse passage sprake van een levensgebod en voor wie is dat gebod dan bedoeld en wat moet er worden gedaan om dat gebod te vervullen? Een gedifferentieerde beschrijving van een dergelijke wijze van discussiëren geeft E.P. Sanders, *Paul and Palestinian Judaism. A Comparison of Patterns of Religion* (London 1977, 76-81).

- I. Wat zegt de Thora? (hoofdstuk 1-3)
- II. Voor wie is zij bestemd? (hoofdstuk 4-5)
- III. Hoe voer je haar uit? (hoofdstuk 6-15)

Nu stelt Paulus zich nadrukkelijk voor als een Schriftgeleerde die het accent legt op de universele betekenis van de Thora. Hij voert de discussie in naam van Jezus in wie hij de Messias voor alle volken begroet. Het zwaartepunt van zijn brief moet dan ook gezocht worden bij de laatste vraag: hoe mensen wereldwijd met elkaar op de weg van deze Messias kunnen gaan, ondanks dat hun geschiedenis vol vijandigheid zit. Hoe doen ze dat? Bij de bespreking van deze laatste vraag zouden dan achtereenvolgens drie stadia⁴ van de weg aan de orde komen:

1. De weg begint met de persoonlijke daad van de *doop* (hoofdstuk 6-8)
2. Ze gaat langs *schriftlezing en verkondiging* (hoofdstuk 9-11)
3. Ze leidt tot de *gemeenschap* aan tafel (hoofdstuk 12-15)

Mijn voorstel is om deze simpele indeling als handvat te gebruiken bij de lectuur van de brief en te kijken of het helpt. De gedachtegang van Paulus is toch al lastig genoeg te volgen. De snelle retorische wendingen, de gedachedichtheid en de wijze van discussiëren die doet denken aan wat later in Mishna en Talmud gebeurt, vragen een grote concentratie en laten de lezer soms verbijsterd achter. Dat ligt niet aan de lezer, maar aan Paulus' brieven, want 'daarin staat een en ander dat moeilijk te begrijpen is...' (2 Petrus 3:16).

Wat ik zelf van de Brief aan de Romeinen meen te begrijpen, heb ik hier weergegeven in een persoonlijke verwerking. De tekst wordt hier niet in details ontleed maar de onderdelen worden in beweging gezet als in een animatiefilm. Zo wordt de brief op expressieve wijze uitgevoerd waarbij de 'ik-figuur' voor Paulus staat.

⁴ Deze drie stadia doen denken aan de klassieke *notae ecclesiae*. De wijze waarop bijvoorbeeld Calvijn in *Institutio IV, I, 10* de kenmerken van de kerk samenvat, is kort op het korzelige af. De kerk doet wat ze moet doen wanneer er goed gepreekt wordt en wanneer de sacramenten (bedoeld is de doop en avondmaal) op juiste wijze beoefend worden. Doop, verkondiging en maaltijd, daar draait het allemaal om. In de brief aan de Romeinen worden aan deze drie aspecten van het handelen van de gemeente uitvoerige discussies gewijd. Het gaat om existentiële, sociale handelingen die door het hele leven van mens en gemeenschap heen gaan.

De brief aan de Romeinen

Overzicht over de tekst

I. De Thora in één zin (Rom. 1-3)

In één zin (1:8-18)

Over de ontwrichting van de maatschappij (1:19-32)

Over de machteloosheid van de maatschappijkritiek (2:1-29)

Over verzoening (3:1-31)

II. Niet alleen voor Joden (Rom. 4-5)

Opnieuw in één zin (4:1-8)

In het spoor van Abraham (4:9-22)

De Messiaanse beweging van liefde en vrijheid (4:23 – 5:11)

Voor alle mensen (5:12-21)

III. Recht doen en trouw blijven (Rom. 6-15)

1. Dopen met het oog op de strijd om gerechtigheid (Rom. 6-8)

De strijd om gerechtigheid (6:1 - 23)

De wet en de vrije wil (7:1 – 8:11)

Leven in vrijheid (8:12-39)

2. Saamhorigheid van Israël en de vele volken (Rom. 9-11)

De Schriftlezing uit de Wet en de Profeten (9)

De verkondiging voor Israël en de andere volken (10)

Saamhorigheid van Israël en de vele volken (11)

3. Tafelgemeenschap op grond van vertrouwen (Rom. 12-15)

Praktisch inzicht (12:1-8)

Macht tegen het kwaad (12:9 – 13:14)

Tafelgemeenschap (14:1 – 15:13)

Inleiding (1:1-8) en slot (15:14: 16-24) vormen de envelop van de brief, waarop de namen van de zenders en ontvangers worden genoemd.

16:25-27 wordt beschouwd als een latere toevoeging.

I. De Thora in één zin

Romeinen 1-3

In één zin (1:8-18)

Mijn onderwijs begint met een poging om samen te vatten waar het om gaat in de Joodse Schrift. Ik doe dat niet alleen voor mijn volksgenoten, maar meng me nadrukkelijk in de openbare discussie. Ik hoef me immers voor mijn boodschap niet te schamen omdat het een Joods verhaal is. Integendeel, het gaat over een geweldige macht die bevrijdend werkt voor ieder die erop vertrouwt. Laat ik duidelijk zijn: de Joodse Schrift, de Wet en de Profeten, is bedoeld voor alle mensen, zeker eerst voor de Joden, maar dan ook voor alle andere mensen en volken. Het gaat over een God die opkomt voor het *recht* van ieder mens en die dat doet omdat hij de mensen *trouw* is en trouw zal blijven. Met die twee begrippen 'recht' en 'trouw' vat ik de hele Schrift samen. De profeet Habakuk zegt het zo mooi in één zin:

'Op grond van trouw zal de rechtvaardige leven'.

Maar let wel op de toon waarop de profeet dit zegt. Hij richt de aandacht op het ten hemel schreiende, sociale onrecht dat zich afspeelt in onze tijd en noteert dat er onder die omstandigheden geen plaats is voor menselijkheid. Er klinkt iets koppigs in die paar woorden: 'En tòch zal een rechtvaardig mens leven, daar kan je op vertrouwen!' Daardoor maakt hij duidelijk dat de God van Israël geen begrip heeft voor de onbeschaamdheid waarmee de mensen dag in dag uit onrecht plegen. Dat kan hij niet laten passeren. Met hun onrechtvaardige praktijken zetten ze de goede trouw onder druk en ondermijnen de samenleving. Gods macht richt zich tegen dergelijke praktijken en juist dát werkt bevrijdend. Daarover gaat het in Wet en Profeten.

Over de ontwrichting van de maatschappij (1:19-32)

Laat ik het eerst hebben over Gods reactie op het onrecht in de wereld. Hoe werkt dat? Dat de noties 'recht' en 'trouw' belangrijk zijn, is voor iedereen evident. De mensen hebben het als het ware meegekregen. Als je ooit de weldaad van recht en trouw hebt leren kennen, terwijl je geen kant meer op kon, dan heb je het door: dit werkt bevrijdend! Zo wordt weerstand geboden tegen het kwaad! Als je het dóór hebt, zie je het. Dat is al zo vanaf de schepping van de wereld en je kan dus nooit zeggen dat je het niet geweten hebt. Het probleem is dat de mensen die kennis niet als gave ontvangen, maar dat ze het beschouwen als hun eigen vondst en er vervolgens – diepzinnige filosofen die ze zijn - mee aan de haal gaan. Ze herleiden de bevrijding die God schenkt, tot de wereld die ze zelf kennen. Ze vertalen Gods daden van recht en trouw terug tot normen en waarden, die ze zelf naar believen invullen. Ze zijn dan ook niet meer in gesprek met God, ze zijn alleen nog maar met zich zelf in gesprek en draaien rond in hun eigen wereld.

Dat is niet zonder gevolgen gebleven: ze zijn letterlijk aan zich zelf overgeleverd. Sterker nog, God heeft hen aan zich zelf overgeleverd! En nu zijn ze op drift geraakt en laten zich meeslepen door hun eigen, ongerichte motieven waardoor ze bitter weinig geven om de sociale verbanden waarin ze zijn opgegroeid. Ze perverteren de onderlinge trouw door te liegen en te bedriegen. Dat gebeurt, wanneer ze menen dat ze hun eigen God zijn en geen ander meer erkennen tegen over hen. Het fundamentele respect voor anderen is daarmee vervallen. En daarmee zijn ze overgeleverd aan een treurig bestaan. Dat blijkt vooral wanneer ze zich laten opwinden door geïdealiseerde beelden van mannelijkheid en vrouwelijkheid. De

maatschappelijke verhoudingen worden daardoor tot op het bot verstoord. Vrouwen willen niet bepaald worden door het beeld dat mannen van hen hebben. Ze willen niet langer 'hun vrouwen' zijn. Mannen reageren daar heftig op. Ze willen het maatschappelijk leven niet op gelijke wijze met vrouwen delen. Ze streven naar een mannenmaatschappij waar mannen onder elkaar de dienst uitmaken en strijken schaamteloos de winst op. Zo ontwrichten ze de onderlinge verhoudingen.

Onkritisch als ze zijn, zijn ze totaal overgeleverd aan hun warrige manier van denken. Ze zijn gevangen in een moeras van tegenstrijdigheden en doen precies datgene waarvan ze vinden dat het niet hoort. Ze weten, bij God, heel goed wat rechtvaardig handelen is en ze weten dat zij geen leven hebben als ze doorgaan met hun tegendraadse praktijken, maar toch doen ze het en ze stimuleren elkaar daarbij ook nog. Geen wonder dat ze nu zijn zoals ze zijn: vervuld van allerlei kwaad, gedachteloos en genadeloos, één en al dodelijke rivaliteit.

Over de machteloosheid van de maatschappijkritiek (2:1-29)

Wat ik hier schetste, is een voorbeeld van maatschappijkritiek. Jij die dit leest, bent uiteraard kritisch genoeg om te weten dat mens en wereld zo in elkaar zitten. Je zegt het zelf, in opgewonden gesprekken, in prikkelende columns, maar ook met diepgravende studies en scherpe analyses en op zijn tijd ook met ongeduldige acties of zorgvuldig voorbeide veranderingen. Je oordelen zijn radicaal en je keert je hard tegen anderen die het niet met je eens zijn. Maar – hoe kritisch je ook bent - kennelijk los je de problemen daarmee niet op. Je staat immers niet boven de problemen, integendeel, je zit zelf gevangen in ambivalenties. Als het er op aankomt, doe je zelf net zo als de mensen die je bekritiseert. Je bent net als zij.

Wij, Joden, weten dat mensen die zo handelen, kunnen rekenen op echte, existentiële, onontkoombare kritiek, namelijk het woedende verzet van Godswege. Denk je dan heus dat jij aan die kritiek ontsnapt? Begrijp je niet dat je vandaag leeft in de rijke tijd van Gods geduld en dat je alle gelegenheid krijgt om tot omkeer te komen? Heb je niet in de gaten dat je met je onveranderlijke, harde instelling alleen maar meer woede oproept? Op een dag breekt die woede los. In de Joodse Schrift lezen we dat God ieder naar zijn werken vergeldt, dat wil zeggen: duurzaam leven voor wie op zoek is naar menselijkheid, maar woede voor wie ruzie zoekt en trouweloos handelt. Dat geldt dus voor ieder mens, eerst voor de Jood, maar ook voor wie in een andere cultuur is opgegroeid. Dat is mijn punt. Voor God zijn alle mensen gelijk. Of je nu *zonder* of *onder* de Thora leeft, je wordt allemaal op dezelfde wijze beoordeeld. Wanneer mensen die de Thora niet kennen toch doen wat ze vraagt, dan zijn ze hun eigen Thora. Ze laten zien dat die woorden feitelijk in hun hart zijn geschreven en daarvan getuigt hun geweten doordat ze met allerlei argumenten zichzelf beschuldigen of vrijspreken. Dat wordt allemaal duidelijk op de dag dat God het aan het licht brengt. Zo werkt Gods kritiek. Dat is mijn boodschap, die ik door de Messias Jezus bekend maak.

Maar hoe staat het met hen die zich welbewust Jood noemen. Sta je dan met de Schrift in de hand boven de problemen en kan je over anderen oordelen als een soort eindcriticus? Ik dacht van niet. Ik, Paulus, professioneel Schriftgeleerde, heb dat met schade en schande moeten erkennen. Hoe gaat dat toe? Je vertrouwt op de Schrift en roemt in de Heer. Onderwezen door de Schrift weet je precies wat Gods wil is en kan je onderscheiden waar het op aankomt. Vol zelfvertrouwen werp je je op als gids voor blinden. En dat alles omdat je in de Schrift het toonbeeld hebt van betrouwbare kennis. Maar op een dag werkt het niet meer. En dan komen de vragen. Hoe kan het, dat jij die anderen onderwijst, jezelf niet kan onderwijzen? Je verkondigt dat je niet mag stelen, maar maakt intussen gewoon deel uit van een hebzuchtige samenleving. Je pleit voor huwelijks trouw, maar bent in feite liefdeloos bezig. Je hebt kritiek

op de godsdienst van anderen, maar wat jou zelf heilig is, maak je te schande. Omdat je zo doet, heeft God een slechte naam gekregen onder de volken!

Dat betekent nogal wat. Ik heb geleerd dat er geen enkele aanleiding is om mezelf te blijven onderscheiden van anderen, integendeel, ik heb het perspectief moeten omkeren. Ik leerde de Jood in de ander kennen en de heiden in mezelf. En het werd me daarbij steeds duidelijker, dat je geen Jood wordt door je fysiek te laten besnijden – hoe zinvol dat ook mag zijn -, maar je wordt Jood door je gedachtegoed te laten ‘besnijden’, en wel door Gods Geest.

Over verzoening (3:1-31)

Maar wat is dan nog de betekenis van de Joodse Schrift? We weten nu dat wij met ons kritisch vermogen het probleem van de samenleving niet kunnen oplossen, zelfs niet met de Schrift in de hand. Waar hebben we Wet en de Profeten dan nog voor nodig? Dat is nu de vraag! Besef goed, dat ik van enige relativisering niets wil weten. Het ‘opheffen’ van de Thora of van het bijzondere van het Jodendom, is niet aan de orde. Dat zou een lasterlijke daad zijn. Wie denkt dat zoiets in mijn bedoeling ligt, heeft er niets van begrepen. Met de Joden en hun volharding aan de Thora is het juist allemaal begonnen. Zij zijn het aan wie Gods Woord eens en voorgoed is toevertrouwd en bij dat begin moeten we dan ook steeds opnieuw beginnen. Daar leren we namelijk dat *recht en trouw* niet zomaar mooie, morele idealen zijn, maar krachtige daden van GóD. En dat maakt verschil. Wat de *trouw* betreft: het komt er niet op aan dat Joden door en door betrouwbaar zijn en dat met hun betrouwbaarheid Gods woorden staan en vallen. Het is omgekeerd. Wat er in werkelijkheid gebeurt, is dat God zich betrouwbaar toont ondanks de ontrouw van de mensen! Dat is de geschiedenis waar het allemaal om gaat en dat is de werkelijkheid waardoor we gedragen worden. Dat is dan ook de geweldige betekenis van Gods woorden! Daar gaat de Thora over! Wat het *recht* betreft: ondanks al het onrecht dat de mensen plegen, is het Gods bedoeling dat door zijn woorden het recht zegeviert. Wat klagen we dan nog, als we terecht gewezen worden? Het onrecht dat we aanrichten, zet God er toe aan om van zijn kant recht te doen en als hij daarbij (om zo te zeggen) woedend tegen ons uitvaart, heeft hij bepaald geen ongelijk! Dat is precies de manier waarop hij de wereld onder kritiek stelt. Dat leert de Thora! Als ik voor me zelf spreek: God legt er eer in om zijn betrouwbaarheid groter te laten zijn dan mijn leugens. Maar dat betekent natuurlijk niet dat ik dan maar gewoon mijn gang kan gaan en leugens kan blijven produceren. Integendeel, als ik de fout inga, wordt ik daarop aangesproken. Dat heb ik te accepteren en dat doe ik dan ook. Dat leer ik in de Thora en zo sta ik in de discussie. Het is dus laster, wanneer mensen beweren dat we de geboden ‘opheffen’ en zeggen: ‘Het maakt niet uit of je kwaad doet, het komt toch allemaal wel goed op den duur.’ Zulke mensen vragen om kritiek en die krijgen ze bij deze!

Wat hebben wij Joden dan vóór op anderen? Helemaal niets. We hebben hiervoor toch duidelijk gesteld, dat wij Joden net zo goed als Grieken onder de macht van de misdaad zijn? Niemand kan zich rechtvaardig noemen. Lees de Psalmen er maar op na: ‘Er is geen één verstandig, er is geen één die God zoekt. Allen verdwalen en zijn totaal in de war.’ Hoor wat de profeet zegt: ‘De weg van de vrede kennen ze niet’. En ga zo maar door. Wij Joden weten dat de Thora in de eerste plaats bedoeld is voor hen die met de Thora leven maar van daaruit gaat het alle andere mensen aan en zo wordt uiteindelijk de hele wereld verantwoordelijk gemaakt voor God. Niemand kan op grond van de Schrift zich zelf rechtvaardig achten.

Maar nu, in deze tijd, is Gods recht en trouw openbaar geworden voor iedereen! Die werkelijkheid van Gods handelen ligt echter niet opgesloten in de tekst van de heilige Schrift, maar het is omgekeerd: de Schrift verwijst ernaar, als iets dat buiten haar grenzen ligt en dat de hele wereld aangaat. Ze wijst vóór zich uit naar wat er nu, in ons bestaan, gebeurt! Ze scherpt onze blik zodat we gaan zien, waar we anders geen oog voor gehad zouden hebben. Zie dan

toch, hoe in onze dagen de rechtvaardige mens vermoord wordt. Jezus, die leefde in goede trouw met God en de mensen, wordt vernield, vermoord en weggewerkt om vergeten te worden. Met hem gebeurt wat er in ons genadeloze bestaan met onthutsend veel mensen dagelijks gebeurt. Maar de Wet en de Profeten verheffen hun stem en roepen dat God het daar niet bij laat. Zo gaat hij niet met de mens om. Hij richt hem op uit de dood en geeft hem recht op nieuw leven. Dat bedoelde de profeet Habakuk toen hij riep: 'De rechtvaardige zal leven, daar kan je op vertrouwen'. Het kan anders en het gaat anders, zij het niet naar menselijke gewoonte. Wat God met deze mens doet, wordt het geheim van de verzoening genoemd. In het midden van de Thora, in het boek Leviticus, wordt dat geheim aan de orde gesteld, door de viering van Grote Verzoendag. Maar dit bijzondere geheim gaat de hele wereld aan! Het is een *publiek* geheim dat het leven van alle mensen op aarde raakt. Het gaat als een schok door onze tijd. De tijd breekt voorgoed uiteen in wat daarvoor gebeurde en wat daarna gebeuren zal. Het oude vergaat en er komt iets nieuws. Het onrecht, dat gepleegd is, blijft in het verleden achter, gedragen door Gods geduld. In de toekomst wacht nieuw leven in de geestkracht van Jezus, die als Messias voor ons uitgaat. Zijn bevrijdend recht komt aan het licht, nu, in deze tijd, in het heden. Dat verkondigen Wet en Profeten. Er is dus werkelijk gerechtigheid, maar die ligt verborgen in Gods hand. En er is werkelijk vertrouwen, maar dat merk je nauwelijks in het openbaar. Het wordt even zichtbaar, zoals in de dagen dat Jezus verscheen, om dan weer te verdwijnen in het aardedonker van menselijk onrecht. Hij is verborgen, maar hij is verborgen bij God, in het ontoegankelijk licht, en daar verdwijnt hij niet, maar daar wordt hij juist opgemerkt en ontrokken aan de vergetelheid en aan de dood. Hij wordt opgewekt! Dat werkt door in alle verhoudingen op aarde en dáárop kan iedereen vertrouwen!

Kort samengevat: het gaat me om de vreugde der Wet. Die vreugde is uitgesloten als die Wet, de Thora, afhankelijk zou zijn van onze prestaties. Dan hebben we weinig te vieren. Maar zo werkt het dan ook niet. We kunnen ons juist in de Thora verheugen, omdat we daar horen wat we uit Gods hand ontvangen door de Messias Jezus. We ontvangen recht van leven op grond van goed vertrouwen en dat geldt voor Joden evenzogoed als voor andere volken. Als God waarlijk één is, maakt hij een einde aan die tweedeling onder de mensen. Wanneer wij er nu voor pleiten om samen in dat vertrouwen te leven, heffen we de Thora dan op? Integendeel, wij richten haar juist op en maken haar van kracht!

Voetlicht

Het woordenpaar dat hier wordt weergegeven met 'recht en trouw' komt in de meeste, gangbare vertalingen voor als 'gerechtigheid en geloof'. Het voordeel van die vertaling is, dat ingewijde lezers makkelijk het bruggetje kunnen maken naar de protestantse rechtvaardigingsleer. Het nadeel is dat de indruk wordt gewekt dat 'gerechtigheid' een zaak van God is en 'geloof' een zaak van de mens. Maar zo handig laten die twee woorden zich niet uit elkaar spelen. De beide woorden wijzen op twee zijden van sociaal handelen. Alles wat God en de mensen doen, wordt in het licht gesteld van de vraag: doen ze elkaar recht en zijn ze elkaar trouw? Deze twee begrippen wijzen dus op de grondhouding die kenmerkend is voor het leven in relaties.

De Griekse woorden die Paulus gebruikt, hebben echter een waaier van betekenissen en dat maakt vertalen niet gemakkelijk. Bij de notie 'recht doen' kan het accent liggen op eerlijk en integer handelen, maar ook op juridische rechtspleging en ook op het strijdbaar opkomen voor het recht van anderen ('rechtvaardigen'). De notie 'trouw zijn' kan betekenen dat je betrouwbaar bent en dat je met woord en daad loyaal blijft jegens de ander, maar het kan ook betekenen dat je aan de ander je vertrouwen schenkt ('gelooven'). Vertalers kunnen niet anders

dan flexibel blijven en het is dan ook moeilijk om de Griekse grondwoorden terug te vinden in de verschillende vertalingen. Gemakshalve gebruik ik in mijn bewerking de combinatie 'recht en trouw' als een wichelroede om de gedachtestroom van Paulus te kunnen volgen.

*Frans Breukelman heeft in zijn *Biblische Theologie II Debarim* (Kampen 1998) uitvoerig onderzoek gedaan naar de combinatie van de noties recht en trouw. Zijn studie verdient hier aandacht omdat het aan de betekenis van de beide woorden een existentiële verdieping geeft. Hij legt uit dat ze niet alleen maar verwijzen naar handelingen, alsof het hier slechts zou gaan om een praktische, ethische kwestie, náást andere kwesties. Volgens hem verwijzen ze naar het geheel van de werkelijkheid waarin we leven. Het gaat om niets minder dan om het 'zijn', maar dan zo dat dit filosofisch begrip samengedacht wordt met de ethiek. Deze meerwaarde blijkt uit de ondertitel *Der biblische Wirklichkeitsbegriff des Seins in der Tat*. De woorden recht en trouw willen zicht geven op wat in bijbelse verhalen wordt beschouwd wordt als 'werkelijkheid' en leggen uit dat werkelijkheid in deze verhalen wordt opgevat als dáádwerkelijkheid. Werkelijkheid is het gebeuren waarin een gemeenschap groeit en bloeit doordat alle deelnemers actief present zijn in hun daden van recht en trouw. Wanneer daarentegen het recht verkeert in onrecht en de trouw perverteert in leugen, valt de werkelijkheid onherroepelijk uit elkaar. Over die hachelijke, zwaar aangevochten werkelijkheid gaat het in de bijbelse verhalen. Ze vertellen over de gemeenschap als het drama van de ontmoeting met elkaar in een hard geding of in een innig gesprek en dat alles met het oog op de opbouw van de samenleving in vrijheid en vrede, overal op aarde. Het is een wereldwijd drama op leven en dood en dat hele drama wordt hier samengevat in twee grondwoorden.*

II. Niet alleen voor Joden

Romeinen 4-5

Opnieuw in één zin (4:1-8)

Voor wie is de Thora bestemd? Wij, Joden, denken dan meteen aan Abraham, de eerste der rechtvaardigen, die het juk van de Thora op zich heeft genomen en die zich als teken daarvan heeft laten besnijden. Hij voldoet aan het signalement van de profeet Habakuk: hij is de rechtvaardige die leeft op grond van vertrouwen. Hij is de mens waarop je kan rekenen. Wij beschouwen hem dan ook als de vader van ons volk en wij gaan in zijn spoor verder. Maar wat betekent dat voor de andere volken? Staan zij buiten het verhaal van Abraham? Daarover gaat de volgende discussie.

Ik ga opnieuw uit van één Bijbeltekst, ditmaal uit het boek Genesis (15:6), en weer draait het om de begrippen recht en trouw:

‘Abraham vertrouwde op God en dat werd hem toegerekend als gerechtigheid.’

Deze tekst markeert een moment in het gesprek dat Abraham met God voert over het volk van de toekomst, het volk dat in zijn spoor zal gaan. Abraham vraagt zich wanhopig af of hij op zijn leeftijd nog wel zo'n groep volgelingen zal kunnen voortbrengen. Dat was hem ooit beloofd en dat zou zijn levensopdracht zijn, maar het zit er niet meer in. Niemand houdt er nog rekening mee en men staat al klaar om zijn erfgoed over te nemen. Dan laat God hem midden in de nacht opzien naar de hemel en bevestigt de belofte. Een subliem moment. De stem van God in hem en de sterrenhemel boven hem geven hem de zekerheid dat het beloofde volk er zal komen en dat het een spiegelbeeld zal zijn van de sterrenhemel. Voor minder gaat het niet. Abraham's wanhoop maakt plaats voor vertrouwen en God laat weten hoezeer hij dat waardeert. God rekt op hem. Wie durft te leven met risico's en met geen andere zekerheid dan de belofte, *die is een echt mens*. Op dat moment wordt duidelijk dat de belofte niet berust op gezinsplanning maar op genade. Abrahams vaderschap brak hem in patriarchale zin bij de handen af en onverwachts werd hij herboren als een heel ander soort vader, oud en tegelijk ontroerend jong.

In het spoor van Abraham (4:9-22)

Abrahams vaderschap schept in eerste instantie een tegenstelling tussen Israël en de andere volken, tussen het Joodse volk en de *goyiem* - of om de tegenstelling retorisch nog wat op te drijven: tussen Joden en 'heidenen'. Onze bijzondere Joodse levenswijze is daarvan het teken en zegel. Maar vergis je niet. De omkeer in het leven van Abraham begon toen hij zelf nog onder de volken verkeerde. Hij was van oorsprong een *goy*, net als alle andere mensen, en hun 'heidendom' zit ook in hem zelf. Daarom is Abraham niet alleen de vader van het Joodse volk, maar ook van allen die zijn spoor volgen, waar ze ook vandaan komen. De belofte reikt zover als sterrenhemel. Abraham zal de vader worden van alle volken en eenmaal zullen alle mensen de nieuwe wereld beërven en dan zal er geen onrecht en leugen meer zijn. Dat is de wereldwijde horizon van het verhaal van Abraham.

Nu zit de kracht van de belofte niet in dat bijbelse verhaal. Zeker, de Wet en de Profeten maken ons bewust van het maatschappelijk onrecht en van het netwerk van leugens waarin we

verstrikt zijn en ze wekken onze verontwaardiging zodat we in verzet gaan tegen het kwaad, maar daarmee brengen ze de nieuwe wereld nog niet naderbij. Wij leven slechts van de belofte. *De kracht van die belofte is God zelf*. Abraham leefde van dag tot dag in Gods tegenwoordigheid en dat gaf hem hoop. Hij ging er van uit dat deze God ziet, wie en wat in onze wereld over het hoofd gezien wordt of zelfs moedwillig weggedrukt en vermoord wordt. Hij rekende erop dat deze God de vele, vele doden, die langs de weg van onze geschiedenis liggen, opbeurt en levend maakt! Dat maakt Abraham tot de vader van de vele volken. Zie hem staan tegenover God! Hij wist heel goed dat hij en zijn vrouw Sara geen tijd van leven meer hadden en dat ze geen kracht hadden om leven te verwekken. Hij maakte zich geen illusies maar hij deserteerde niet. Hij vertrouwde op de belofte van een nieuwe wereld en van een mensheid die leeft in vrijheid en vrede. Dat maakt het verschil. Hij was echt mens, in de zin dat hij durfde te leven met geen andere garantie dan een belofte. Hij is de rechtvaardige die leeft op grond van vertrouwen.

De messiaanse beweging van liefde en vrijheid (4:23 – 5:11)

Het verhaal over Abraham gaat dus óók over ons die leven in deze tijd. Er wordt niet alleen op *hem* gerekend, maar ook op *ons* die in zijn sporen gaan. Het is een profetisch verhaal en het belooft dat wij die gevangen zijn in een wereld van onrecht, zullen worden bevrijd en mogen delen in Gods recht en kunnen leven in goed vertrouwen! Het verhaal wijst dus van zich zelf af, vooruit in de tijd, en opent onze ogen voor wat Abrahams God met ons doet, hier en nu. Wie dit hoort, ziet hoe God in ons midden een zekere Jezus laat verschijnen, een vorstelijk mens die niets dan vrede brengt. Hij levert hem over aan dezelfde wereld waaraan wij zijn overgeleverd. Ze vermoorden hem want zo zit deze wereld nu eenmaal in elkaar, ze wil geen vrede. Maar daar is God bij. Die zoekt de vermoorde op in zijn graf en keert zijn geschiedenis om. Waar het leven gesmoord wordt, wekt hij nieuw leven. En waar dat gebeurt, blijft de oude, moorddadige wereld achter en breekt er een nieuwe tijd aan waarin Jezus voor ons uitgaat op weg naar de vrede. Zo leven wij in de tijd van de Messias en dat begrijpen we als we het profetische verhaal van Abraham horen. Net als hij staan we tegenover de levende God. Net als hij kunnen we op hem vertrouwen. En zoals er op hem gerekend werd, zo wordt er ook op ons gerekend. We zitten in het verhaal.

Wat betekent het voor ons dat we in dit verhaal zitten? We hebben – in een wereld waar alom oorlogen woeden -vrede bij God en we kunnen vertrouwen op diens liefde. Dat is het vreugdevolle begin van alles. Maar vergeet niet dat we die vrede hebben *op de wijze van Abraham*, namelijk als mensen die leven in verwachting! We hebben de vrede dus niet binnen ons bereik, maar we hopen erop tegen de verdrukking in. We weten wat het is om dag in dag uit in verdrukking te leven en om het uit te houden terwijl alles tegenzit. En wanneer we dan zwaar op de proef worden gesteld, leren we hoe moeilijk het is om te blijven hopen. We hebben daarvoor veel geestkracht nodig, maar die krijgen we dan ook.

We krijgen de geestkracht van de *liefde*. Dat is de liefde waarmee God ons bestaan openbreekt. Het gebeurt terwijl wij nog volledig opgaan in deze onverzoenlijke samenleving waar de dood het laatste woord heeft, sterker nog: onze samenleving die onze dood is. Daar verschijnt Jezus, de mens in wie God al zijn liefde investeert, maar die onze haat op zijn hals haalt en sterft. Hij neemt onze dood op zich. Hij breekt binnen in onze dodelijk gevaarlijke wereld en laat zien dat er in die wereld geen leven mogelijk is. Dichter bij kan God niet komen en daar is veel liefde voor nodig. Die krachtige liefde wordt ons gegeven.

We krijgen méér dan liefde alleen. Deze liefde heeft immers *bevrijdende* kracht. Ze bevrijdt onze samenleving uit de onverzadigbare drift van de vergelding en wijdt zich aan de arbeid van de verzoening. Dat wil zeggen, ze zoekt naar dekking voor de schade die is aangericht, neemt de druk af van hen die dat deden en voorkomt dat de samenleving bezwijkt

onder haar schuldenlast. Dat werkt bevrijdend. De zware arbeid van de verzoening is de enige weg naar de toekomst. Precies dat is de weg van de Messias, de koninklijke weg, en wij hebben het volste recht gekregen om die weg te gaan, handelend in liefde en in vrijheid.

Voor alle mensen (5:12-21)

Van hieruit begrijpen we dat niet alleen wij, maar dat *alle* mensen in dit verhaal zitten, zij die vóór ons geleefd hebben en zij die ná ons zullen leven. Ze zijn allemaal bestemd om bevrijd te worden uit de wereld van onrecht en om een nieuwe gemeenschap te vormen waar mensen elkaar recht doen en trouw blijven. Hoe zegt de Thora dat? Wanneer ze vertelt over die *éne* mens, Adam, die zich zelf in deze wereld onmogelijk maakte en daardoor het leven verspeelde en de dood vrij spel gaf, dan is dat bedoeld als een gelijkenis voor *alle* mensen. Zoals het met Adam toegaat, zo gaat het met alle mensen toe. Het betekent dus – volgens dit verhaal – dat de macht van de dood over het leven van alle mensen heerst en dat die hun doen en laten bepaalt. Nu gaat het erom dat de Thora over deze Adam vertelt op profetische wijze. Het paradijsverhaal wijst niet alleen naar het verleden, maar is vol belofte van de komst van de nieuwe mens in deze tijd. Adam is niet voor niets verschenen, maar draagt de belofte van de nieuwe mens, de echte mens, die doet waartoe mensen geroepen zijn. En let op: die nieuwe mens staat net als Adam model voor alle mensen. Dus net zoals Adam een gelijkenis was voor alle mensen, zo zal de nieuwe mens een gelijkenis zijn voor alle mensen. De horizon van het verhaal is zo breed als de mensheid. Zo werkt de profetie van de Thora.

Maar wat een verschil tussen de oude en de nieuwe mens! De nieuwe mens die in onze tijd is verschenen, de éne mens Jezus Messias, is één en al *leven* voor velen. Hij komt als een weldaad van God in ons midden. Hij brengt geen vernietigend oordeel, maar neemt het dodelijk effect van de wandaden weg en biedt de mensen nieuw recht op bestaan. Door die genadige wending worden de machtsverhoudingen in onze wereld omgekeerd. Mensen hoeven niet langer te leven onder het dictaat van de dood, maar zijn vrij om zelf hun eigen script te schrijven. En wat meer is: ze krijgen zelf het recht om als vrije vorsten te leven. Waar dat gebeurt, daar breekt Gods rijk aan! Dat belooft de Thora aan alle mensen en dat is wat nu in deze tijd gebeurt.

Ik vat mijn betoog samen: alle mensen worden aangesproken door de Thora en allen worden betrokken in dat verhaal van belofte en gebod. Allen worden geacht om mee te doen, om de belofte te horen van de nieuwe wereld en om het gebod te gehoorzamen om recht te doen en trouw te blijven. We hebben het over een inclusief verhaal. De ongehoorzaamheid van die ene, Adam, zegt iets over de ongehoorzaamheid van de vele anderen. De gehoorzaamheid van die ene, de Messias, zegt iets over het nieuwe recht voor de vele anderen. Zo is dan de Thora gekomen om allen scherp te houden. Zij maakt je bewust van de omvang van de menselijke wandaden en van de macht van de dood, maar ze laat ook tot je doordringen hoe groot de overmacht van de genade is: waar Jezus Heer is over de dood, daar is altijd leven.

Voetlicht

In zijn commentaar bij Genesis 15: 6 maakt Benno Jacob de fijnzinnige notitie over 'De stem van God in hem en de sterrenhemel boven hem...' (*Genesis*, Stuttgart 2000/ 1934, S. 394). Hij zinspeelt daarmee op het bekende woord van Immanuel Kant uit het besluit van zijn *Kritik der praktische Vernunft*, die gewag maakt van 'de sterrenhemel boven mij en de zedenwet in mij...'. Er schuilt een heimelijke kritiek in deze zinspeling. Het wordt daardoor duidelijk dat in Kants

metafoor de stem van Israëls God haar bijzondere karakter verliest en opgaat in een algemene zedenwet en dat is niet wat Benno Jacob bedoelt.

We moeten ons die kritiek voor ogen houden, wanneer we Paulus volgen in zijn stoutmoedige onderneming om Genesis 15:6 inclusief te lezen. Paulus legt het verhaal over Abraham zo uit dat alle andere volken zich kunnen herkennen in het volk van Abraham. Hij legt daartoe een direct verband tussen Abraham en 'Adam', in de zin van de hele mensheid. Dat roept vragen op. Gaat daarmee de bijzondere geschiedenis van God en Israël niet op in een algemeen, moralistisch betoog? Leidt dit niet tot een gelijkschakeling, waarbij het Joodse volk uiteindelijk verdwijnt in de wereldgeschiedenis? Is dit niet een brutale ingreep, die het bestaan van het Joodse volk bedreigt? We kunnen ons wel wat voorstellen bij de afwerende reacties op deze inclusieve bijbellezing. Zo is er een alternatieve lezing mogelijk, waarbij er naast het verbond van God met Abraham geweest wordt op een tweede verbond, het verbond met Noach. De niet-Joodse volken kunnen zich dan in dit tweede verbond herkennen en kunnen zo op enige afstand deelnemen aan Abrahams geschiedenis, waarbij ze niet de hele Thora hoeven te dragen, maar slechts de Noachidische geboden hoeven te volgen, als een soort *Thora-light*. Paulus kiest echter niet voor een dergelijke, parallelle constructie en ziet Abraham als vertegenwoordiger van alle kinderen van Adam. De hele mensheid wordt in Israëls geschiedenis inbegrepen, ook Noach en de zijnen. Het is duidelijk dat deze messiaanse exegese nooit een vanzelfsprekendheid kan worden. Wie met Paulus mee gaat, moet altijd met fundamentele Joodse kritiek rekening houden en mag deze niet met een theologisch slimmigheidje neutraliseren. Beter van niet.

Het fascinerende van de brief aan de Romeinen is, dat Paulus zelf over de hele linie met deze kritiek rekening houdt en haar niet onschadelijk maakt. De geladen, existentiële toonzetting is daarvan het kenmerk. Tot aan het eind van de brief toe, waar het gaat over de omgangsvormen in de gemeente, blijft hij beducht voor gelijkschakeling en pleit hij er hartstochtelijk om over en weer respect te tonen voor de bijzondere levenswijze van Joden en voor hen die in andere culturen zijn opgegroeid. Zowel zijn theorievorming als zijn praktische oplossingen staan voortdurend onder druk van de discussie.

Deze discussie wordt in onze tijd niet minder hevig, maar heviger en met bittere ernst gevoerd. Het gaat immers om het bestaan van Israël en van de andere volken. Inclusief lezen van het Abrahamverhaal impliceert inclusief denken en handelen, zowel in het persoonlijke als in het politieke domein. Wie brengt dat op?

III. Recht doen en trouw blijven

Romeinen 6-15

Drie vragen

De zaak waar het in mijn onderwijs om draait, is: hoe voer je de Thora uit? Over die kwestie zal het nu verder in deze brief gaan. We hebben de begrippen 'recht' en 'trouw' leren kennen toen we de Wet en de Profeten op noemer wilden brengen, maar nu komen de praktische vragen aan de orde: hoe doe je dat, hoe doe je recht en hoe blijf je trouw? Laat ik die vragen iets beter onderscheiden: Hoe kom je er toe om je *persoonlijk* in te zetten voor de strijd om gerechtigheid? En hoe vorm je *gezamenlijk* een gemeenschap op basis van vertrouwen? En – didactisch gesproken - hoe houd je *elkaar* bij de les? Dit zijn de drie vragen die ons op onze levensweg begeleiden. We zullen ze één voor één bespreken en leren zo de Messiaanse gemeente kennen in de drie handelingen van de doop, het samen horen naar de verkondiging en de tafelgemeenschap:

1. Dopen met het oog op de strijd om gerechtigheid (6-8)
2. Saamhorigheid van Israël en de vele volken (9-11)
3. Tafelgemeenschap op grond van vertrouwen (12-15)

1. Dopen met het oog op de strijd om gerechtigheid

Romeinen 6-8

De Wet, de Thora, vraagt om recht te doen in een wereld waar ongerechtigheid heerst en roept ieder mens op om zich daar persoonlijk voor in te zetten. Dat heet: de strijd om gerechtigheid. Maar hoe begin je daarmee? Als uitgangspunt kies ik ditmaal niet een Bijbeltekst, maar wijs jullie op een bijzondere handeling, de doop. Ik versta de doop als de daad van de beginnening die zich wil inzetten voor de strijd. Daar valt uiteraard het nodige over te zeggen. Hoe word je zo 'strijdbaar'? Doe je dat omdat de Wet het vraagt of doe je het uit vrije wil? En: is er leven mogelijk in recht en vrijheid? De volgende discussie gaat dus achtereenvolgens over *de strijd om de gerechtigheid*, over *de Wet en de vrije wil*, en over *leven in vrijheid*. Dat zijn de thema's van mijn 'dooponderricht'.

De strijd om gerechtigheid (6:1-23)

Het kan anders! Met die uitroep begint er iets te veranderen in het gedrag van mensen. De Joodse profeten noemen het 'omkeer'. Maar hoe werkt dat? Het is zoiets als een aardschok. Het hele levensproces wordt tot stilstand gebracht, zoals door een zware crisis of door een ziekte die je dood zou kunnen zijn. Je begrijpt tot je verdriet dat je niet langer dóór kan gaan op de weg die je tot nu toe ging. Als er ooit nog toekomst is, dan moet het anders gaan dan voorheen!

En als er dan inderdaad na verloop van tijd herstel optreedt, begin je stapje voor stapje opnieuw en waarachtig, het gáát anders.

Die omkeer van het leven wordt bewust gemaakt in de *doop*. En de doop heeft alles te maken met die omkeer. Over die doop moeten we het dus in eerste instantie hebben. Je moet weten dat de doop geen doel in zich zelf is, het gebeurt met het oog op de Messias Jezus. Je krijgt water over je heen in de verwachting dat zijn Geest je op de huid zal komen. Wat er dan gebeurt, is een complete omwenteling. Het begint ermee dat je inziet hoe de weg van de Messias is dood gelopen! Zijn strijd om gerechtigheid werd onderdrukt met genadeloze middelen, marteling, dood en graf. Daardoor weet je dat ook jouw eigen geschiedenis, jouw goede strijd om het recht, niet zomaar vanzelf toekomst heeft. Je krijgt niet de garantie dat je een menselijk bestaan zal kunnen opbouwen in deze wereld. Maak je daarover geen illusies. In die hachelijke situatie komt echter een nieuwe beweging op gang! Je realiseert je dat God zijn Messias niet prijsgeeft aan een historisch failliet, maar hem opwekt en nieuw recht schenkt op leven en hem toekomst geeft. Midden in de dood is hij in het leven. Laat dat tot je doordringen. Als dopeling deel je in die *twee* bewegingen. Je bent hier en nu, in dit onrechtvaardige bestaan, ten dode opgeschreven, en precies hier en nu lééf je, van Gods genade. Zo leer je dat het anders kan! En je hebt tijd van leven gekregen om het anders te doen.

Het komt er op aan dat je onderscheid maakt tussen de harde strijd om het bestaan en de strijd om de gerechtigheid. De harde, vuile, genadeloze strijd om het bestaan kan van nu af aan niet langer worden gevoerd. De oerdrift van het Grote Moeten, met intimiderend geweld en misleidende propaganda, heeft haar tijd gehad. De oude maatschappelijke verhoudingen gelden niet meer. Geen wet die daaraan nog kan herinneren. Er is een genadige wending in je leven gekomen. Je kan anders. Je bent vrij. Maar dat vraagt wel om de persoonlijke inzet van de dopeling. Ieder lid van de messiaanse gemeenschap wordt geacht in opstand te komen, de vrijheid in zich toe te laten en zich in te zetten voor een rechtvaardig bestaan. Ieder wordt opgeroepen om onder de wapenen van de vrijheid te komen. Het devies luidt onomwonden: Blijf niet langer in dienst van het onrecht, maar stel je zelf in dienst van de bevrijding waar God voor gaat. Dat is leven.

Als dopeling ben je vrij om voor het leven kiezen, omdat je deelt in de geestdrift van de Messias Jezus. Realiseer je dat goed: je bent vrij mens! Nu is vrijheid een geweldig ding, maar het kan in een ommezien worden misbruikt, namelijk wanneer het aangegrepen wordt als een gelegenheid om op te komen voor het eigen belang onder het motto dat alles moet kunnen. Dat is hier echter niet aan de orde. Vrijheid is een geweldig ding, maar alleen wanneer het een kracht is in dienst van de gerechtigheid voor alle mensen. De vraag is of je vrij bent voor *die* dienst. De Joodse Schrift noemt dat met een theologisch, technisch woord: 'heiliging' en daarmee bedoelt ze de kracht om je in te zetten voor recht en vrijheid. Dat brengt ons bij de vraag hoe we met die kracht omgaan. Hoe stelt de Schrift dat bij ons aan de orde? Gaat dat wel goed?

De Wet en de vrije wil (7:1 – 8:11)

Er is niets mis met de Schrift, de Thora, de Joodse Wet, maar wel met de manier waarop we ermee omgaan. We zijn namelijk geneigd om die Wet te horen als een eis, een ijzeren norm, om te *moeten* presteren onder de gegeven omstandigheden, maar dan horen we niet dat de omstandigheden inmiddels zijn veranderd en dat wij vrije mensen zijn. Dat maakt verschil. Denk aan de huwelijkswetgeving: de Joodse Wet laat niet toe dat een getrouwde vrouw vreemd gaat. Maar vanaf het moment dat haar man is overleden, is ze van die verplichting af en kan ze een

ander kiezen. Dezelfde Wet die haar eerst verhinderde om vreemd te gaan, ontslaat haar nu van dat gebod en geeft haar alle vrijheid! Zo is dat met jullie ook. Je gedraagt je in deze wereld als een vrouw, opgesloten in een ongelukkig huwelijk, die vindt dat ze zich moet opofferen tot de dood erop volgt. Maar intussen is de situatie totaal veranderd. Je bent reeds aan die oude wereld afgestorven en je bent vrij. Je kan anders! Voel je nu, hoe erg het met ons is gesteld? Wij laten ons met de Wet in de hand opjagen door verkeerde motieven die tot de dood leiden. Maar zo is de Thora helemaal niet bedoeld. Er waait een nieuwe geest waardoor we in vrijheid kunnen leven. In de gemeenschap met de Messias Jezus wordt die overgang voltrokken. Dan blijkt dat er niets mis is met de Thora, maar wel met de manier waarop we ermee omgaan.

Laat ik voor me zelf spreken. Ik ben opgegroeid in een Joods gezin en beleefde de omgang met de Thora als iets vanzelfsprekends. Het is voor mij nog steeds een goed boek en ik noem het zonder omwegen 'de heilige Schrift'. Maar tijdens mijn opleiding tot Schriftgeleerde ging er iets mis. Dat lag aan mij zelf en het is pijnlijk om dat toe te geven. Het begon ermee dat het gebod van de Schrift mij een kritische instelling gaf en mij ervan bewust maakte hoezeer ons hele bestaan wordt beheerst door een tomeloze, ongerichte drift, de begeerte om de strijd om het bestaan te voeren ten koste van alles en iedereen. Vanaf dat moment werd ik geïnspireerd om weerstand te bieden tegen de ongezonde strijd lust die ons bestaan beheerst en zette me met alle kracht in voor rechtvaardige verhoudingen. Maar daarbij onderschatte ik het probleem. Het bleek namelijk dat ik niet echt vrij genoeg was om dit te doen. Op het moment namelijk dat ik mij radicaal inzette voor een rechtvaardig bestaan, nam de oude drift het van me over! En toen ging alles mis. De ijver waarmee ik me inzette voor de gerechtigheid kreeg daardoor fanatieke trekken, nu eens al te dwingend en dan weer al te vrij. En dat gebeurde zonder dat ik het zelf in de gaten had. Ik was volstrekt blind voor het probleem. Ik leefde in de stellige overtuiging dat ik goed bezig was, terwijl in werkelijkheid de oude strijd lust de regie over mijn leven had overgenomen. Ik pleitte voor vrede, maar veroorzaakte het ene conflict na het andere. Ik preekte de passie, maar schrok niet terug voor het gebruik van geweld. Ik richtte mijn agressie zelfs tegen de Messiaanse beweging van mijn eigen volksgenoten. Ik was de regie over mijn leven kwijt. Dat was er mis.

Het is dus niet de Schrift die me aanzet tot dodelijk geweld, maar het is de hoogst actieve macht van het verkeerde bewustzijn. En zo komt aan het licht hoe verkeerd dit bewustzijn is. Ze speelt de Schrift en mij tegen elkaar uit. De Schrift is vol van gezonde geestdrift, maar zelf zit ik vol met onbewuste driften. Daardoor weet ik niet waarmee ik bezig ben, terwijl ik er heilig van overtuigd ben dat ik goed bezig ben. Ik raak van lieverlee steeds meer verstrikt in tegenstrijdigheden. Het is zo dubbel allemaal! Wat ik wil doen, doe ik niet en wat ik doe, verafschuw ik.

Hoe zo heb ik een vrije wil? De macht van het verkeerde bewustzijn heeft verschrikkelijk huis gehouden in mijn persoonlijk leven en in mijn relaties. Zeker, het is een macht die sterker is dan ik aan kan en die mijn hele leven ontwricht. Die macht maakt dat ik gedachteloos handel en goed en kwaad door elkaar haal. Hoe vreemd is dit toch: ik wil het goede doen, maar doe precies het tegendeel. En juist in de spiegel van deze ziekelijke tegenstrijdigheid in mijn bestaan, blijkt hoe eenvoudig de Schrift is. Maar dat helpt me niet. Het resultaat van deze analyse is even opmerkelijk als verdrietig. Ik kan nu wel een onderscheid maken tussen Wet en Wet, tussen het levensgebod van de Thora en de genadeloze Eis die mijn handelen bepaalt. Maar ik zie nu ook hoezeer de Thora schuil gaat achter die Eis. Nog sterker: juist wanneer ik met vreugde de Thora omhels, laat de Eis zich des te harder gelden als de volmaakte norm, die zich met gezag laat gelden. Ik krijg ze niet uit elkaar. Dat brengt me in een uitzichtloze situatie. Ik zit gevangen in tegenstrijdigheden en kom er niet uit. Dat ik dit verhaal nog kan vertellen, dank ik aan de Messias Jezus. In het licht van zijn leerschool zie ik hoe het werkt in mijn leven. Dat licht

confronteert me onontkoombaar met mijn ambivalente gedrag. Het maakt me duidelijk, dat ik geen keus meer heb. Het moet anders.

Wat biedt de leerschool van de Messias Jezus? Eén ding is zeker: je wordt er niet veroordeeld om vast te blijven zitten in de heilloze verwarring tussen de Thora en de Eis, tussen Gods levensgebod en ons dodelijke perfectionisme. Integendeel, je krijgt er te horen dat de Thora je juist bevrijdt van die Eis! Hoe gaat dat toe? De Geest maakt het verschil. God zet zich zelf geestdriftig in voor de strijd om de gerechtigheid, stelt zich present in het hier en nu en laat zijn bevrijdende kracht gelden. Hij trekt zich onze hopeloze, ten dode opgeschreven situatie aan. Hij geeft de Messias Jezus de opdracht om als zijn vertegenwoordiger op te treden en te delen in onze situatie met alle consequenties van dien. Dat doet hij en draagt de gevolgen van onze bizarre, veeleisende leefwijze en dat gaat zover dat die Eis hem uiteindelijk ter dood brengt. Maar juist daardoor blijkt hoe volstrekt onrechtvaardig die Eis is! God veroordeelt dit onrecht dan ook waar we bij zijn. En dát geeft ruimte. We hoeven niet langer te leven onder die vermaledijde Eis. We zijn er vrij van. Zo wordt er onderscheid gemaakt tussen het vrije woord van God en onze onverbiddelijke eisen. We krijgen nieuw recht van bestaan.

Dat betekent dat we nu ook zelf kunnen beginnen om onderscheid te maken in ons denken en doen. Dat is je opdracht, dopeling, en daar ben je een levenlang mee bezig. Er is veel inzet voor nodig. Bij alles wat je denkt en doet, vraag je dus naar het verschil. Waar gelden onze eigen belangen, en onze eigen normen en waarden? Waar wijst de Geest ons naar het leven en de vrede voor velen? Kunnen we het goede en het verkeerde bewustzijn onderscheiden en uit één zetten? Zijn we zo scherp dat we het één kunnen verwijzen naar de dood en het ander naar het leven? Het onderscheid is van belang. Het verkeerde bewustzijn keert zich immers steeds opnieuw tegen de bevrijdende kracht van God. Het kan zich eenvoudig niet schikken naar Gods onderwijs in zake recht en trouw. Het verpest de sfeer overal waar mensen wonen. Dat moeten jullie dus wel goed weten als je je laat dopen.

De sfeer in je leven verandert, wanneer de geest van de Messias je huishouden overneemt. Ik bedoel de geest die leven brengt, daar waar geen leven te bespeuren is. Jullie wonen nu in een spookachtig huis waar overal de dood op de loer ligt, maar wanneer de geest bij je in trekt, wekt die het leven op in alle hoeken en gaten van je huis. Zo werkt de bevrijdende macht van God. Hij heeft Jezus Messias niet voor dood achter gelaten, maar heeft hem opgewekt. Met die opwekkende geest worden jullie gedoopt. Dat betekent dat je gestoord wordt in je verkeerde bewustzijn en dat je een begin kan maken met een leven in gerechtigheid. En dáár is vrijheid!

Leven in vrijheid (8:12-39)

Wie gedoopt is, heeft dus geen enkel excuus om te blijven hangen in de onvruchtbare tegenstellingen van het bestaan alsof die tot de menselijke conditie zouden behoren. Integendeel, we hebben de plicht om de strijd voor de gerechtigheid te voeren. De doop met de messiaanse geest geeft ons de kracht om te breken met de onrechtvaardige maatschappelijke praktijken. De doop brengt ons bij de bron van de vrijheid.

Kort gezegd: we hoeven ons niet dood te werken, we hebben recht op leven. De geest geeft ons de vrijheid om die wending te maken, hoe moeilijk dat ook is onder de gegeven omstandigheden. Waar de geest van de vrijheid waait, raak je je angst kwijt. Je leeft niet langer onder het gezag van één of andere slavendrijver, maar je hebt de rechten als van een kind dat deelt in het erfgoed van de vader. Je moet echter wel luid en duidelijk zeggen wat je bedoelt met 'vader'. We hebben het over de rechtvaardige en trouwe God die de Joden als *Abba* aanroepen en we beweren dat deze de vader is van alle mensen. Wij kunnen ons dus allemaal

met recht erfgenamen noemen van deze vader en iedereen mag dat weten. Wij volgen de weg van zijn zoon, de Messias, en we lijden met hem mee in deze wereld, opdat we deel zullen krijgen aan zijn menselijke waardigheid. Alle andere vaders, gezagsdragers en machthebbers, goden of godenzonen, met hun pretenties en dreigementen, hebben daar niet van terug.

We doen dat openbare beroep op God dus niet alleen voor ons zelf, maar voor alle schepselen wereldwijd. Hun waardigheid staat op het spel. Ze hebben recht op vrijheid. Maar intussen leven ze in afhankelijkheid en hebben veel te verduren onder de onmenselijke eisen die de maatschappij, de economie en de politiek aan hen stellen. Hun leven wordt daardoor van alle zin beroofd en daar hebben ze niet om gevraagd. Ze snakken naar bevrijding uit dit lijden, maar vooralsnog hebben ze geen andere zekerheid dan de hoop.

Het zuchten en steunen van al de schepselen op aarde gaat ons aan. Wij weten dat we hun lotgenoten zijn en dat we net als zij belang hebben om verlost te worden van vernedering en onderdrukking. Net als zij hebben wij geen andere zekerheid dan de hoop. Koppig blijven we dan ook smeken en bidden om bevrijding. Maar eerlijk gezegd, kunnen we er steeds minder de goede woorden voor vinden. Hun lijden is te erg en we voelen ons te zwak om er iets aan te doen. Als we toch doorzetten en bidden, zit de kracht dan ook niet in onze woorden, maar in Gods geest die ons werk ondersteunt. Zijn geest brengt het onnoemelijke zuchten en steunen van alle schepselen bij God.

Die God hebben we lief, want hij hoort onze stem. Hij hoort het zuchten van ons en van de hele schepping en zucht mee totdat er voor allen verlossing komt. Die God is goed bezig en heeft geen andere bestemming voor zijn mensen dan dat ze op de Messias zullen lijken en met hem op weg zullen gaan, door het lijden heen in de verwachting van nieuw leven. Hij komt op voor de waardigheid van al zijn schepselen en daarop is al zijn aandacht gericht. Hij roept ons erbij om mee te doen en geeft ons het recht om hier en nu op te treden als zijn erfgenamen. Dat is de reden dat we het niet opgeven, maar tegen alles in blijven hopen op een nieuwe wereld.

Ik vat dit moeilijke dooponderricht nog eens samen. Aangevuurd door de Messiaanse geest gaan we de strijd aan voor gerechtigheid, overal in de wereld waar het nodig is. Er is geen enkele reden om die actie na te laten. Wie kan ons tegenhouden? Wat houdt ons ervan af? Aan God en zijn Messias ligt het niet. Besef dat dopelingen de keurtroepen vormen van Gods rijk. Ze zijn er speciaal op uitgezocht om de strijd te voeren in de geest van de Messias. We worden dus met hem overgeleverd aan alle risico's van dit bestaan maar we zullen met hem ook alle menselijke waardigheid ontvangen. We delen met hem in de smadelijke dood, maar óók in de opstanding. Zo leven wij in de tijd van de Messias. Vanuit de hemel, in verborgenheid, voert hij met God de strijd om recht en vrede en zo neemt hij het voor ons op, hier in deze wereldgeschiedenis. Maar daar zit tegelijk ook het probleem. Deze geschiedenis is één groot verzet tegen Gods rijk. Het is een geschiedenis van lijden. Door ellendige omstandigheden, door armoede en honger, worden horden mensen op de vlucht gedreven. Door oorlogen wordt hun samenleving totaal ontwricht. Het is lijden dat mensen mensen aandoen. En dat gebeurt dagelijks! En behalve dat wordt er ook lijden veroorzaakt door omstandigheden die de menselijke macht te boven gaan: de onverhoedse dood of het leven waar we niet om gevraagd hebben of oncontroleerbare driften die ons dagelijks bestaan beheersen, die ons bestoken van voren en van achteren, van boven en van beneden. De wereldgeschiedenis is een spookachtige werkelijkheid waarin we ons geen raad weten. Hoe houden we het uit? Zoals gezegd: midden in deze onmogelijke geschiedenis voert de God van Israël en zijn Messias Jezus de strijd om recht en vrede. Deze strijd wordt gevoerd met geen ander middel dan liefde voor al wat leeft en met geen ander doel dan dat de levende wezens op aarde een veilige plaats vinden om in liefde met elkaar te leven.

Voetlicht

Hoofdstuk 6 begint met de veel geciteerde woorden: 'Wat zullen wij dan zeggen? Zullen wij in de zonde blijven, opdat de genade toeneemt?' Anders gezegd: Moeten we dan machteloos gevangen blijven in het web van onrechtvaardige praktijken, hopen dat 'de zachte krachten zeker zullen winnen in 't eind'? Deze vraag is niet van weemoedige, bespiegelende aard, maar ze is praktijk-gericht en het antwoord is: nee! Vanaf dat moment verandert de toon van de brief en begint de ethische discussie. In de geschiedenis van de exegetische heerst een hardnekkig misverstand dat de ethische zaken pas aan de orde zouden komen in hoofdstuk 12. Maar dan mist men de kracht van het hier uitgesproken 'nee!' Er is geen sprake van dat we blijven doorgaan op de oude weg. Het kan anders. Paulus neemt van nu af aan zijn hoorders mee op de weg van de Messias, de weg van vrijheid en vrede, in de stellige overtuiging dat die weg begaanbaar is.

De discussie die hij in hoofdstuk 6-8 voert, begint bij het begin. Kan het echt anders? Is dat geen illusie? Wil je het eigenlijk wel? Heb je de vrijheid om dat te doen? Hoe kan je een nieuw begin met het leven maken? Het zal niemand ontgaan dat deze vragen op existentiële wijze besproken worden, maar dan niet in de stijl van pep talk. Het verrassende van deze bespreking is, dat van de lezer niet gevraagd wordt om zich meteen enthousiast in een nieuw avontuur te storten, maar om met gepast wantrouwen naar het eigen enthousiasme te kijken! Dat werkt niet alleen als een koude douche maar het brengt de lezers vroeg of laat op de rotsbodem van het bestaan. Snel doorlezen is er dus niet bij. Wie zich eenmaal op dit diepste punt bevindt, is niet ver van ontgoocheling, pijn en wanhoop.

Paulus verwijst vanaf het begin van deze discussie naar de doop en dat zet me ertoe aan om de hele samenhang van hoofdstuk 6-8 te lezen als dooponderricht. Het gaat dan om de doop als een beweging van omkeer die door het hele leven heentrekt. We komen hier in de sfeer van het dooponderricht, zoals Karl Barth zich dat voorstelde in de ethiek van de verzoeningsleer (Kirchliche Dogmatik IV,4), waarbij de doop wordt beleefd als de eerste, nuchtere, bewuste stap op de weg naar het messiaanse vrederijk. Met een verwijzing naar 1 Petrus 3:21 legt Barth uit dat deze eerste stap het karakter heeft van een dringende vraag, een smeekgebed tot God, om – ondanks alles wat er zich tegen verzet - met een goed geweten te kunnen leven en handelen. Paulus verwoordt dit gebed hier op zo'n aangrijpende wijze, alsof de doop voor hem nooit verleden tijd is geworden.

2. Saamhorigheid van Israël en de vele volken

Romeinen 9-11

Na de doop wil ik het nu hebben over de centrale opdracht van de gemeente, de wekelijkse dienst van de lezing van de Schrift en de verkondiging. Hoe wordt de kennis van Gods woord overgeleverd? Hoe blijven we bij de les en hoe houden we elkaar bij de les? Hoe sta ik daar zelf in? Ik kan wel zeggen dat ik in mijn onderwijs de waarheid spreek voor zover ik spreek in de geest van de Messias, maar daar zit meteen óók het probleem. Ik kan namelijk bij de meeste van mijn Joodse volksgenoten niet met de Messias aankomen. Ze vinden het lasterlijke taal en houden me op afstand. Dat is heel pijnlijk voor mij want ik kan hen niet missen. Sterker nog, ik zou wel zonder de Messias kunnen maar ik kan niet zonder hen. De vraag die mij als leraar kwelt, is dus: Hoe kan ik oprecht in naam van Jezus Messias spreken en tegelijk trouw blijven

aan het Joodse volk? De waarheid is namelijk dat de Joden het ware Israël zijn en blijven. Zij hebben het recht om God te vertegenwoordigen onder de volken. Met hen heeft God zijn verbond gesloten. Aan hen is de Thora gegeven en zij hebben dan ook de opdracht om de dienst van de gebeden te doen en om de beloften over te leveren. Zij zijn het die in de geschiedenis staan van Abraham, Izaäk en Jacob en uit hen komt de Messias voort. Dat is de waarheid en met dat gebed op de lippen begin ik iedere keer de dienst van het woord. God, die God van alle mensen is, zij geprezen tot in eeuwigheid, Amen.

De Schriftlezing uit de Wet en de Profeten (9:1-33)

De Wet

Het woord van Israëls God is dus zeker niet uitgewerkt, integendeel: dit woord werkt krachtig door en wel in de eerste plaats in Israël, in het Joodse volk. De Thora, de Wet van Mozes, legt uit *hoe* dat woord werkt, en wel aan de hand van de verhalen over Abraham en Sara met hun beider zoon Izaäk en over Rebecca, de moeder van de tweeling Jacob en Ezau. Ze laat horen hoe Gods woord de gewone gang van zaken in de geschiedenis *ontregelt*. Dat woord belooft namelijk iets waar niemand meer op rekent. Izaäk, het kind dat zo lang ongeborn bleef en waar niemand meer iets van verwachtte, wordt tot aanzijn geroepen en in het midden gezet. Ezau, de eersteling van Rebecca, de grote man waarvan iedereen verwacht dat hij de leider zal zijn, moet zijn plaats afstaan aan zijn mindere broer, Jacob. *Zo roept God Israël aan het licht om zijn volk te zijn!* Hij heeft diegenen lief waar niemand oog voor heeft, en hij haat diegenen die weggijken. Dat werkt ontregelend en de Thora leert dat er uitgerekend op deze vreemde manier recht gedaan wordt. Er wordt recht gedaan, *omdat* God zich ontfermt over diegenen die in de loop der geschiedenis buiten spel gezet worden. Die mensen roept hij tevoorschijn en precies zó roept hij Israël tevoorschijn op het wereldtoneel. De Thora leert trouwens hoe de andere volken daarbij worden betrokken. De wereldleiders, de Farao's, de keizers, de presidenten, de politieke machthebbers, mogen de illusie hebben dat hun soevereine wil de loop der gebeurtenissen bepaalt, maar de macht van Israëls God ontregelt hun plannen. Eerst wordt openbaar hoe hard en genadeloos ze zijn en dan worden ze tegen hun zin gedwongen om de rechten te erkennen van de mensen die ze onderdrukken. Dat is wat de God van Israël wil. Hij ontfermt zich over onaanzienlijke mensen en hij ontmaskert de hardheid van hun onderdrukkers. Dat leert de Thora.

De Profeten

Als je zelf geen Jood bent, zal je zeggen: 'Wat heb ik daarmee te maken? Als God zo nodig een uitverkoren volk wil, doet hij dat maar. Ik trek intussen wel mijn eigen plan'. Maar zo kom je niet weg. Wat je je ook verbeeldt als mens, je bent uit dezelfde klei getrokken als de Joden. Je deelt in de zelfde geschiedenis als zij en daarin krijg jij een eigen rol te spelen, of je dat nu eervol vindt of niet. Israëls God betreft je in zijn bevrijdingsbeweging. Zijn woord ontregelt onze wereldgeschiedenis en dat laat niemand onberoerd, waar ook op aarde. Als deze God spreekt, zet hij de dingen duidelijk uiteen. Hij keert zich met woede tegen onrechtplegers *en* hij ontfermt zich over hun slachtoffers. Door zijn optreden komen mensen aan het licht, zoals ze in werkelijkheid zijn, mensen die zich zelf onmogelijk maken, waardeloze figuren, waarvan je je afvraagt hoelang God ze nog tolereert. Maar onverwachts komen er *ook* mensen uit het duister tevoorschijn, die laten zien wat het is om te leven van Gods ontroering. En zo, in dit licht en duister, zijn wij aan het licht gekomen! God heeft ons geroepen, zowel Joden als mensen van andere volken. Samen delen we in de geschiedenis van het volk Israël. Dat is het wat de Joodse

Profeten ons leren. Hosea zegt over volkomen vreemde volken, dat ze geroepen worden om Gods beminde volk te worden. En Jesaja zegt over het Joodse volk, dat ze net als die andere volken, niet moeten vertrouwen op hun eigen grootheid, maar op Gods bevrijdingsbeweging. Zo verbinden zij, wat gescheiden was. Israël en de volken delen dezelfde geschiedenis. De volken horen bij het Joodse volk en het Joodse volk hoort bij de volken. Dat gebeurt er dus, wanneer God spreekt. Maar het laat zich denken, dat zoiets ontregelend werkt. Er wordt een hoogst pijnlijke situatie geschapen. Volken, die de Thora niet kennen, begrijpen waar het in de Thora omgaat. En het volk Israël dat zich zo inspant om de Thora trouw te zijn, mist de clou. Waar Gods woord klinkt, treden er onverwachte tegenstellingen aan het licht. Dat leren de Profeten.

De verkondiging voor Israël en voor de andere volken (10:1-21)

Waar ik naar toe wil met mijn verkondiging is dit. Ik ga er van uit dat het Joodse volk zich niet langer hoeft af te zonderen van de andere volken om haar bijzondere kennis en overlevering te kunnen bewaren, maar dat ze juist met haar bijzondere gaven in vrijheid kan leven te midden van al de volken. Ik wil een weg wijzen naar een wereld van vrijheid en vrede voor Israël *en* voor de volken samen.

Zeker, mijn volksgenoten hebben die ijver voor de vrijheid en ze hebben die van Godswege, maar nu is het wel zaak dat ze daar over na denken met enige zelfkritiek. Dat is althans mijn eigen leermoment geweest bij Damascus. Ik ben daar mezelf tegen gekomen als vrijheidsstrijder, die bereid was tot het uiterste te gaan in het verzet tegen onze politieke vijanden. Het drong tot me door dat ik mezelf volledig vereenzelvigd had met het goede doel dat ik nastreefde. Dat heet 'radicalisering' en zoiets leidt tot de overtuiging dat onze gerechtigheid iets is dat 'wij' hebben en dat anderen automatisch buitensluit. En dat is nu precies wat ik niet meer wil. Gods gerechtigheid is voor Joden *en* voor de andere volken. Het gaat nu juist om de *gemeenschap* van de volken. Er is geen vrede op aarde, buiten die gemeenschap om. Het gaat om allen. Dat is het verschil tussen 'onze' gerechtigheid en Gods gerechtigheid. Sinds die tijd leg ik de Thora anders uit. Ik lees haar niet langer als grondwet voor 'onze' gerechtigheid, maar als belofte van de Messias, de koning van Gods rijk, die recht en de trouw schenkt aan *alle* mensen. De Messias is de zin van de Thora en zorgt ervoor dat allerwegen recht gedaan zal worden op grond van vertrouwen. Ieder die op hem vertrouwt, ontvangt het recht om zo te leven.

Laat ik een voorbeeld geven van hoe ik tegenwoordig de Schrift lees en uitleg. Ik ga eenvoudig uit van wat Mozes zelf zegt in de Thora. Hij zegt dat een mens rechtvaardig moet handelen om te kunnen leven. Dat is duidelijke taal. Maar hoor *hoe* het zegt. Er spreekt een groot vertrouwen uit zijn woorden! Hij zegt het namelijk niet in de vorm van een eis, maar als een belofte. Hij zegt: je hoeft niet je eigen Messias te worden, maar je kan erop vertrouwen dat de Messias komt en dat hij de basis legt van het recht en van de trouw, hier op deze aarde! De grond onder ons bestaan hoeft je dus niet zelf te leggen, die wordt gelegd. Er wordt aan gewerkt! Dat betekent dat jij op jouw beurt in goed vertrouwen kan leven en van dag tot dag telkens iets kan doen dat op dat moment nodig is. Dat is genoeg. Zadel jezelf niet op met een Messiascomplex. Je hoeft de bevrijding van de mensheid niet zelf van bovenaf met hemels gezag op te leggen en je hoeft die ook niet zelf te realiseren als een omwenteling van onderen af. Dat leidt nergens toe. Vertrouw er liever op dat de kracht van de bevrijding reeds in de mensen zelf gelegd is. De Messias heeft het er in geplant. Zijn geest heeft reeds ons denken bezet en geeft reeds richting aan ons spreken en handelen. De vraag is of we daarop vertrouwen en of we dat durven uit te spreken – of dat we ons daartegen blijven verzetten? Daarmee staat en valt onze bevrijding. En dat geldt voor iedereen, voor Joden zo goed als voor

mensen uit andere volken. Zij allen kunnen vertrouwen op de geest van de Messias, ze staan allen op naam van de Messias en allen vinden daarin hun vrijheid. De tweedeling tussen Israël en de volken wordt daarmee doorbroken. Zo inclusief is de boodschap van de Thora.

De vraag is, hoe mensen ertoe komen om die boodschap te vertrouwen. Het gaat uiteraard door middel van de verkondiging, maar dat werkt alleen wanneer de Messias zijn woord *zelf* spreekt. De verkondigers geven slechts de boodschap door en meer kunnen ze niet doen, want ze hebben er geen controle over. Het woord van de Messias moet dus *zelf* gehoor vinden. En precies daar zit het probleem, want al gaat de boodschap de hele wereld over, lang niet iedereen geeft er gehoor aan. Nog sterker, er zijn Joden die er niets van willen weten en er zijn mensen uit de andere volken die het aannemen. Dat zou kunnen leiden tot een nieuwe tweedeling van 'gelovigen' en 'ongelovigen'. Dat is echter bepaald niet waar Mozes en de Profeten op zitten te wachten. Zij herinneren ons eraan dat de ja-zeggings en de nee-zeggings op elkaar betrokken zijn en blijven. Nee zeggen is immers ook een vorm van betrokkenheid! Wie nee zegt, wordt niet door God afgewezen. Integendeel, die wordt uitgedaagd om goed te kijken naar die anderen die ja zeggen, want misschien brengt het hen op ideeën. Intussen laat God hen niet los. Hij vindt hun 'nee' belangwekkend genoeg om in gesprek te blijven. Zo houdt God hen samen, want het Joodse volk en andere volken kunnen alleen samen de weg vinden naar vrijheid en vrede.

Saamhorigheid van Israël en de vele volken (11:1-36)

We zijn in de uitleg van de Schrift dus steeds betrokken bij twee posities, die van het Joodse volk en die van de andere volken. En die beide posities moet je goed onderscheiden om ze vervolgens weer op elkaar te betrekken. Beter gezegd, je moet zelf steeds *empathisch* van positie kunnen wisselen om bij de les te blijven. We kunnen niet éénsporig verder. Vrijheid en vrede is geen exclusieve onderneming. Het komt erop aan dat we de gemeenschap zoeken en beoefenen.

Om te beginnen spreek ik dus namens *het Joodse volk*. Dan heb ik het over het volk dat door God als zijn eigen kind gekend wordt en dat hij nooit zal opgeven. Het project dat hij met Israël begon, is niet mislukt. Integendeel! Denk aan de profeet Elia. Toen die op het dieptepunt van zijn bestaan dacht dat het met zijn volk was gedaan, wees God hem fijntjes op zo'n zeventuizend medestanders. Dat was misschien een kleine schare, maar die voedde de belofte dat héél Israël op weg was naar haar vervulling. Zo blijft Elia de profeet van de toekomst. Met Elia houdt de geschiedenis van Israël niet op, maar wordt tot haar bestemming gebracht. En dat gebeurt nu ook! Ik kan wel met bitterheid beweren dat mijn volksgenoten met blindheid zijn geslagen, maar er zijn in dat zelfde volk weldegelijk mensen die begrijpen wat er aan de hand is en zij staan voor de uitverkiezing van héél Israël.

Ik spreek echter óók met het oog op *de andere volken* en dan verwijdt zich ineens de horizon op spectaculaire wijze. Het blijkt dat de positie van de volken onlosmakelijk verbonden is met die van Israël. We leven niet los van elkaar als continenten, maar wat de één doet raakt onmiddellijk het bestaan van de ander. Hoe werkt dat? Doordat Israël 'nee' zegt tegen de messiaanse beweging en de vertegenwoordigers uit zijn midden verdrijft, worden de volken erbij betrokken en leren de bevrijdende en verzoenende kracht van Israëls God kennen. Daardoor wordt Israël van de weeromstuit geprikkeld om niet achter te blijven. Er ontstaat een zekere wedijver tussen beiden, waarbij hun leerproces wel langs verschillende wegen gaat maar toch elkaar stimuleren. Waar het op aankomt is, dat de volken zich terdege bewust moeten zijn

van die relatie en die interactie. Wanneer dat niet gebeurt, raakt de verhouding op vreselijke wijze verstoord. Dan laten de volken Israël vallen, terwijl het nu juist gaat om haar opstanding!

Jullie, mensen uit de wereld van de volken, moeten dus wel je plaats weten. Wie je bent, dank je aan Israël. Laat ik het in een beeld samenvatten. Zie het Joodse volk maar als een olijfboom die met zorg in cultuur is gebracht en die met haar kennis van de Thora de brandstof levert voor ons aller verlichting. Sinds jullie op deze boom zijn geënt, dank je je vruchtbaarheid aan haar wortels. Jullie worden door deze wortels gevoed en niet andersom. Er is dus geen enkele reden om te veronderstellen dat je de zaak wel zou kunnen overnemen. Als er nu takken worden afgehaald, dan zijn het altijd nog takken van de goede boom. Dat moet je te denken geven: als jij niet functioneert, zal dat met jou toch zeker ook gebeuren! Hoe dat ook zij, het Joodse volk is de oorspronkelijke olijfboom en jullie zijn er later bij gekomen met het risico datje er ook weer van afgehaald kan worden. Dat is het perspectief van de volken! Niemand wordt er wijzer van wanneer je alleen je eigen gelijk zoekt en de ander buitensluit. Het geheim van het onderwijs is nu juist, dat je niet buiten elkaar om kan. Israël en de volken zijn samen onderweg naar de vrijheid en de vrede. En ze kunnen dat doel alleen samen bereiken. Dat is een moeilijke en lange weg, vol van verdriet en frustratie. Nu gaat het Joodse volk nog op zich op weg naar de vrede, terwijl de volken op hun eigen wijze de vrede zoeken. Maar dat kan zo niet blijven. We kunnen niet langs elkaar heen blijven leven. Pas wanneer de volken vrede hebben gevonden, kan ook het Joodse volk, het hele volk, vrede vinden. Eenvoudiger gaat het niet en sneller gaat het ook niet, maar dat is dan ook het geheim van de geschiedenis van God en de mensen. Het is het diepe, ondoorgrondelijke geheim van vergeving en verzoening en dat gaat ons allemaal aan. Nog sterker: we zullen er eenmaal allen van vervuld zijn. In dat besef lezen we de Schrift van week tot week en houden elkaar bij de les, in Gods naam.

Voetlicht

Het loont de moeite om de hoofdstukken 9-11 te lezen als een kleine homiletiek, als een handvol aanwijzingen voor de wekelijkse prediking. De eerste vraag die de prediker dan aan zich zelf moet stellen is: Hoe kan ik oprecht spreken over Jezus Christus en tegelijk trouw blijven aan het Joodse volk? De wekelijkse prediking zou een oefening moeten zijn in verbindend spreken, maar nergens komt de samenhang van 'recht en trouw' zo onder druk te staan als daar. Daar zit de pijn en wie die pijn niet meer voelt, is toe aan deze leesbeurt.

De homiletiek naar Paulus' ontwerp heeft slechts drie hoofdstukken: de Schrift (9), de prediking (10) en de hoorders (11). De grote lijn is duidelijk. De horizon van de Joodse Schrift is zo breed als het wereldtoneel, waarop alle mensen in Gods tegenwoordigheid een rol spelen, waarbij niemand wordt buitengesloten. De zin van de prediking is dat het script aan alle spelers een betrouwbare basis biedt om met elkaar geschiedenis te maken en dat de Messias Jezus daarvan de garantie is. De hoorders hebben de opdracht om goed op elkaar ingespeeld te zijn zodat de gezamenlijke geschiedenis van de Joden en van elk ander volk tot vervulling kan komen. De pijn zit in wat er werkelijk gebeurt gedurende deze geschiedenis van God en de mensen. Dat maakt de bestudering van deze homiletiek bij tijden tot een schrijnende ervaring.

Het gaat in de hele brief aan de Romeinen om de vraag hoe de Joodse Schrift functioneert in de tijd van de Messias, maar in de hoofdstukken 9-11 wordt dat thema in het bijzonder uitgewerkt. Hier wordt aangeduid hoe je al de verschillende bijbelse verhalen en profetieën in hun samenhang kan verstaan met het oog op de saamhorigheid van alle mensen en volken op aarde. Paulus

schreef het nadrukkelijk voor zijn tijd, maar er is – met alles wat er intussen veranderd is – niets mis met de strekking van deze homiletiek. De saamhorigheid van de volken is en blijft een messiaans verlangen. Wie dat doorkrijgt, leest deze inzichten met het oog op de toekomst en kan ze gebruiken als onderlegger voor de prediking tot aan de vervulling van onze wonderlijke, huiveringwekkende, prachtige en zeer wrede geschiedenis.

3. Tafelgemeenschap op grond van vertrouwen

Romeinen 12- 15

De vraag is en blijft: hoe doe je de Thora? We hebben eerst gewezen op de doop, en vervolgens op de doorgaande lezing en uitleg van de Schrift. Maar het doel van dit alles is de vorming van nieuwe, lokale gemeenschappen in de geest van Jezus Messias. Daar zal het nu tenslotte over gaan. Ik heb het dan vooral over de presentie van de gemeente in de samenleving. Dat is een heel werk en het vergt veel van je, want de maatschappij is er niet zo van gediend. Ze heeft haar eigen maatschappelijke belangen en structuren en die zijn buitengewoon weerbarstig. De christelijke gemeente past daar niet zo in. In deze wereld is het moeilijk werken vanuit ontferming zoals God dat doet. Het vraagt volledige inzet en het boek Leviticus, het hart van de Thora, de basiscursus voor levensheiliging, gebruikt daarvoor zelfs het woord: *offer*. Daarmee is bedoeld dat je je leven in Gods naam inzet voor de gemeenschap en daarbij voortdurend zoekt naar nieuwe wegen zodat het een goede, aangename en gave gemeenschap wordt. Daartoe roep ik jullie op!

Praktisch inzicht (12:1-8)

Om zo'n nieuwe gemeenschap te kunnen vormen, heb je praktisch inzicht nodig. Gewoon praktisch inzicht, niet meer. Dat geldt voor ieder die er bij hoort – ook voor mij - maar elk heeft daarbij een eigen gave gekregen. God zorgt immers voor veelzijdigheid in de gemeente. Zo blijft de onderlinge trouw het best bewaard.

Probeer in de gemeente van Christus dwang van bovenaf of hang naar platvloersheid te vermijden. We hebben allemaal een eigen manier van doen en alleen op die manier kunnen we voor en met elkaar werken. Dus wie de verkondiging doet, moet niet de macht naar zich toetrekken, maar juist de onderlinge trouw respecteren. Wie dienst doet in de gemeente, wie onderwijs geeft en de mensen oproept tot actie, moet zich tot die taak beperken en niet méér invloed willen hebben. Probeer zonder bijbedoeling taken te delegeren en ga intussen zelf ijverig vóór in dat wat jij te doen hebt. En als je je ontfermt over anderen, doe dat dan niet neerbuigend maar op een aanstekelijke, vrolijke wijze. Zo bewaar je het onderlinge vertrouwen.

Wanneer ik het over praktisch inzicht heb, bedoel ik niet een vaardigheid waarmee je alle kanten op kan. Het gaat om het praktische inzicht van de liefde. Als de liefde haar ware gezicht laat zien, dan wijk je van het slechte en hecht je aan het goede. 'Het goede', dat is alles wat de gemeenschap bevordert en wat de eenzaamheid tegengaat. Laat dat het criterium zijn bij alles wat je doet. Dan beschouw je elkaar als broers en zussen, met liefde en respect. Dan ben je ook niet lui, maar geestdriftig voor de zaak van de Heer, vol hoop, standvastig en volhardend in gebed. En dan ben je gastvrij voor je medemensen die hulp nodig hebben. Vloek mensen niet weg wanneer ze je te dicht op de huid komen, maar wees hen praktisch tot zegen! Zo kan je met anderen meeleven in vreugde en verdriet. Dat praktische inzicht is dus het tegendeel van een houding waarbij ieder leeft voor zich zelf, met hoge idealen maar zonder aandacht voor wat er tussen de mensen speelt.

Macht tegen het kwaad (12:9 – 13:14)

Hoe ga je om met mensen die jou kwaad aandoen en daarmee schade aanrichten? Houd de liefde dan op? Integendeel. De regel is: geen kwaad met kwaad vergelden en zo mogelijk vrede houden. Laat de vergelding over aan God. Neem geen agressieve houding aan jegens je vijanden, maar richt je aandacht liever op wat ze werkelijk nodig hebben en wat jij hen kan bieden. Als ze honger en dorst hebben en je bent hen van dienst, dan zal je zien dat ze het er warm van krijgen!

Maar is dat niet naïef? Ja, zeker als we het zien in politiek verband! Daar komen we niet uit met vriendelijkheid en inlevingsvermogen. Het gaat in de politiek om *macht* en we moeten ons ernstig afvragen hoe we daarmee omgaan. Ik heb er zelf genoeg mee te maken. Laten we beginnen met de constatering dat alle mensen in een zekere machtsverhouding zijn gesteld en dat ze daar niet zomaar onderuit kunnen. Op zich is dat niet verkeerd. Macht is niet vies. Goed leiding geven is een gave van God en omgekeerd is het geen schande om leiding te accepteren. We gaan er dan wel vanuit, dat leidinggevendenden hun macht gebruiken als gave van God, de Joodse God wel te verstaan, namelijk de gave om mensen van dienst te zijn. Dus geen macht om de macht zelf of om een zogenaamd hoger doel te bereiken, maar macht die het belang dient van alle mensen in de samenleving. Wanneer politieke leiders zich tegen deze opvatting verzetten, lopen ze tegen God zelf aan en dat zullen ze weten - en als ze het niet willen weten, laten we het wel merken! Leiders daarentegen, die zich in dienst stellen van Gods bedoeling, vormen geen bedreiging voor het goede handelen, maar ze keren zich juist tegen het kwade handelen. Voor zulke politieke leiders hoef je dus niet bang te zijn, integendeel, je kan zelfs rekenen op hun waardering - zolang als je zelf goed handelt. Maar als je kwaad aanricht, dan keren ze zich tegen je en gebruiken zo nodig geweld. Je kunt hun leiding dus maar beter accepteren. Doe wat je kan doen voor het politieke bestel van de samenleving, draag gewoon je belasting af en toon het nodige respect. Ere wie ere toekomt.

Maar nu weer terug naar de gemeente van Jezus Christus en terug naar de liefde. Jullie zijn aan de samenleving (met haar ingewikkelde machtsverhoudingen) niets anders verplicht dan elkaar lief te hebben. Dat wil zeggen dat je een gemeenschap vormt die in goed vertrouwen met elkaar omgaat. Zo blijft dit de regel: liefde voor elkaar. In het doen van deze liefde wordt de Thora vervuld. Schuif die opdracht niet voor je uit. Begin er nu meteen aan! Dit is de tijd! Zoek geen uitstel meer: niet in je bed blijven liggen, niet eindeloos tafelen en geen energie steken in allerlei ruzies! Treedt aan het licht, doe de wapens van het licht aan, doe het helder stralende kleed van Jezus Christus aan! Zo word je de gemeente van de toekomst.

Tafelgemeenschap (14:1 – 15:13)

Samen eten

De gemeente staat en valt met bijeenkomsten waar de maaltijd wordt gebruikt in dankbaarheid jegens God. Je kan meteen denken aan eucharistie of avondmaal, maar het betekent altijd óók dat er gewoon samen gegeten wordt. En op zulke momenten komt aan het licht of we eigenlijk wel met elkaar aan tafel willen! Het punt is dat je die maaltijden niet alleen met gelijkgezinden kan genieten, maar ook met mensen die elkaar in het dagelijks leven liever mijden of gewoon niet zien. Het is een oefening in de moeilijke kunst van de communicatie. Excommuniceren gaat in een vloek en een zucht. Communiceren daarentegen vraagt het uiterste van alle deelnemers. Hoe gastvrij ben je voor anderen, hoeveel kan je verdragen van iemand die zich irritant anders gedraagt dan jij, hoe ga je om met fundamentele kritiek op elkaars levensstijl? Er is dringend

behoefte aan een gedragsregel voor de dienst van de tafel. Maar dat omvat veel méér dan een liturgische etiquette, het betreft een oefening in nieuwe vormen van gemeenschap.

Ik kom hier mezelf op pijnlijke wijze tegen. Ik probeer nu al jaren lang gemeentes te vormen van Joden samen met mensen uit andere volken en culturen. Ik zet me in om Wet en Profeten toegankelijk te maken voor mensen van buiten het Jodendom. Daarom heb ik me er sterk voor gemaakt dat de Joodse huisstijl in zake eten en drinken niet zonder meer zou worden opgelegd aan andere mensen. Ik vond het zwak om de tafelgemeenschap op te offeren aan zulke culturele en religieuze verschillen. Die mening heb ik bij hoog en laag vol gehouden tegen de verdrukking in. Maar nu moeten we niet het omgekeerde krijgen, namelijk dat mensen van buiten weigeren om aan tafel te gaan met Joden die zich aan hun eigen spijswetten houden! Dat is niet wat ik bedoelde. Dat is pure discriminatie en die leidt tot machtsstrijd binnen de gemeente, waarbij de sterken proberen hun wil op te leggen aan de zwakken. Laten de 'sterken' liever tonen dat ze sterk genoeg zijn om die 'zwakken' te respecteren in hun levensstijl. Heet alle mensen die leven op Joodse wijze hartelijk welkom aan je tafel en geef ze alle ruimte om zich te gedragen zoals zij dat dagelijks voor Gods aangezicht doen. Een zogenaamd 'kritische' gemeente zet de zogenaamd 'conservatieven' niet buiten de deur. Of *vice versa*. Je kan best van je zelf overtuigd zijn, maar dat betekent niet dat je die anderen in je ongeduld kan veroordelen. Dat maakt God wel uit. Ieder draagt hier zelf verantwoordelijkheid voor God.

Het gaat hier niet om een bijkomstigheid, maar om de kern van de Messiaanse gemeente. Jezus is er niet alleen voor de mensen die met bravoure het nieuwe leven inoefenen, maar hij is er ook voor hen die nauwgezet de last van het oude leven dragen. Nog sterker: hij heeft die last zelf gedragen en wel tot de dood toe. En als zodanig heeft God hem deel gegeven aan het nieuwe leven. Dus als je Jezus Heer noemt, is hij wel de Heer over de levenden *en* de doden, over sterken *en* zwakken, over kritische *en* over behoudende geesten. De gemeente van deze Heer krijg je wat dat betreft niet uit elkaar gespeeld!

Geen discriminatie

Laten we dus niet elkáár bekritisieren, maar wees liever kritisch op je zelf. Zorg ervoor dat je met je gedrag je medebroeders en -zusters niet onderuit haalt. Laat ik voor me zelf spreken. Ik ben er heilig van overtuigd geraakt dat voedsel als zodanig *kosher* is en ik maak dus bij het eten geen onderscheid meer tussen rein en onrein. Maar ik weet ook dat het anders ligt voor wie bepaald voedsel als onrein beschouwt. Voor diegene *is* het onrein! Daar moet je dus terdege rekening mee houden. Wanneer die tafelgenoot door je onbekommerde manier van eten geïrriteerd raakt, dan ben je niet meer op de weg van de liefde. Het is nu juist iemand voor wie Christus is gestorven en die laat je toch niet vallen? Als je dat doet, dan raakt je eigen, vrije levensstijl in diskrediet. Gods koninkrijk is immers geen zaak van eten en drinken, maar van recht en vrede en blijdschap door de kracht van de heilige Geest. En wanneer je de Messias op die manier dient, krijg je instemming van God en respect bij de mensen.

Laten we ons dus inzetten voor de zaak van de vrede en verstoort Gods werk niet vanwege verschil van mening over levensstijl. Alle voedsel is rein, maar als je er een ander mee irriteert, is het niet goed om zomaar alle soorten vlees te eten en achteloos wijn te drinken. Juist als je het volste vertrouwen in een vrije levenswijze hebt, houd het dan in Gods naam voor jezelf. Wees maar blij dat je zo vrij kan leven zonder aan jezelf te twijfelen, want als je het met een slecht geweten doet, dan ben je zéker niet goed bezig.

Juist als we sterk in onze schoenen staan, zijn we verplicht om ons de zwakheid van anderen aan te trekken en niet alleen maar te doen wat ons zelf uitkomt. Ieder van ons moet doen wat de ànder goed uitkomt en wel met het oog op de gemeenschap. De Messias deed ook niet wat hem zelf uitkwam, integendeel, er staat in de Psalmen geschreven: 'De verachting van

die u verachten is mij ten deel gevallen'. Dus als je een ander veracht, veracht je de Messias. Nogal een uitspraak! Bedenk dat al deze dingen die in Wet en Profeten zijn geschreven, geschreven zijn tot ons onderricht, opdat wij door de bemoediging van de Schriften blijven volharden en de hoop erin houden. God, die jullie aanmoedigt om te volharden, geve het dat jullie met elkaar het zelfde inzicht delen, in de geest van de Messias Jezus. Dan kunnen jullie eensgezind en eenstemmig God loven als vader van onze Heer Jezus Messias.

Communiceren over grenzen heen

Ontvang elkaar dus als gast aan tafel tot eer van God, precies zoals de Messias jullie als zijn gasten heeft ontvangen. Laat ik het nog eenmaal samenvatten: De Messias is volledig in dienst gesteld van het Joodse volk, het volk dat zich laat besnijden omwille van Gods waarachtigheid, en daarmee worden de beloften aan Israël vervuld en bevestigd. Maar precies dát gaat óók de andere volken aan! Laten zij dan – zij, alle volken, samen met Israël en toch ieder op eigen wijze - God eren omwille van zijn ontferming. Want zo staat het geschreven: 'Daarom zal ik uw naam belijden onder de *volken*'. En nog eens: 'Verheug u *volken*, samen met zijn volk'. En nog eens: 'Prijs de HEER alle *volken*'. En nog eens: 'Uit de wortel van Isaï rijst iemand op die de *volken* zal regeren en op wie alle *volken* hopen'. In die hoop leven we, samen met alle volken. God, die zelf één en al hoop is, moge jullie door zijn trouw zo veel vreugde en vrede geven, dat jullie zullen overvloeien van hoop door de kracht van de heilige Geest.

Voetlicht

Paulus ontvouwt de huisregel voor de christelijke gemeente in een reeks variaties op het liefdesgebod. Dat klinkt – vanuit organisatorisch oogpunt gezien – tamelijk idealistisch. De pointe is echter dat hij de liefde niet zondermeer als huismiddel toedient, maar haar confronteert met de machtsverhoudingen in de gemeente en in de maatschappij. Dat gebeurt op drie niveaus: 1. De houding van de leiders van de gemeente, 2. De verhouding tot de politieke leiders in de samenleving en 3. De onderlinge verhoudingen in de gemeente. Op al deze nivo's gaat het om het probleem van de ongelijkheid van de machtsverhoudingen. Het gebod van de liefde wordt geconfronteerd met deze onontkoombare werkelijkheid en de vraag is wat je daar met liefde kan bereiken. Dat is het belang van de laatste hoofdstukken van de brief aan de Romeinen.

1. De houding die van de leiders van de gemeente wordt gevraagd, typeert Paulus als 'praktisch inzicht' en zinspeelt daarmee op een bekende notie uit de ethiek van Aristoteles, de praktische rede, de prudentia, het vermogen om verstandig en adequaat te reageren om de omstandigheden. De praktische rede is het machtsmiddel van de leiding. Dat is de realiteit waar de liefde op stuit en dat is dan ook precies waar haar taak ligt. Het liefdesgebod werkt hier als de kritiek van de praktische rede. Ze behoedt de menselijkheid van die rede en verhindert dat de rede een eigen leven gaat leiden, al of niet door algoritmen aangestuurd.

2. De verhouding tot de politieke leiders wordt bepaald door de vraag hoe zij macht uitoefenen om de samenleving leefbaar en veilig te maken voor iedereen. Het is bepaald geen theoretische vraag, want de samenleving wordt van binnen en van buiten ondermijnd door kwaadaardige manoeuvres en van de weeromstuit dwingen politieke leiders hun beslissingen met geweld af. Wie opkomen voor de liefde stoten hier dan ook op een harde grens. Hun vraag is echter even hard: is het gebruik van politieke macht een antwoord op het kwaad dat de samenleving bedreigt, of wordt het gevoed door het kwaad?

3. De onderlinge verhoudingen in de gemeente worden evenzeer bepaald door machtsverhoudingen. Paulus heeft het over 'sterken' en 'zwakken' en die typering lijkt vaag, maar is zeer ter zake. In elke situatie en in elke tijd is er namelijk een partij in de gemeente die de dienst uitmaakt en die de eigen overtuiging aan anderen oplegt, waarbij die anderen niet gehoord worden. Er groeit irritatie, waarbij de zwakken zich agressief opstellen en de sterken zich op hun beurt bedreigd voelen. Het blijkt dat niemand de rivaliteit kan bezweren met een oproep tot liefde, want ieder is partij. Wat Paulus doet, is dat hij deze ongelijke machtsverhouding benoemt en erkent dat hij zelf deel is van het probleem. Hij klaagt niet dat hij tot de 'zwakken' behoort en dus slachtoffer is van de situatie, maar hij bekent dat hij in dit geval tot de 'sterken' gerekend moet worden. En dan komt het. Hij stelt hij zijn eigen positie, als 'sterke', onder kritiek en hij luistert naar wat de anderen, de 'zwakken', te zeggen hebben om metterdaad recht te kunnen doen aan hun overtuiging. Met zelfkritiek en met inlevingsvermogen – zo gaat Paulus om met het liefdesgebod. Overigens gaat het geding, dat Paulus hier voert, over de Joodse spijswetten en dat is in de christelijke gemeente lange tijd geen punt geweest. Maar het kan verkeren. Onverwachts slaat de maatschappelijke discussie om en wordt de vleesconsumptie (en de consumptie als zodanig) kritisch tegen het licht gehouden. Nog even en er staan nieuwe spijswetten op de agenda. Het is tijd om de brief aan de Romeinen weer van voren af aan te lezen in het licht van deze discussie die van levensbelang is voor mens en dier.

Paulus en het onbehagen in de cultuur

De ongemakkelijke vraag, die vanaf het begin op de achtergrond meespeelde, luidde: Hoe komt het dat er zoveel weldenkende mensen zijn die weten dat de wereld aan onrecht te gronde gaat, zonder dat ze bij machte zijn er een eind aan te maken? In zijn brief aan de Romeinen peilde Paulus de impasse die deze vraag oproep en liet daarbij weinig illusies over, maar daar bleef het niet bij. Hij vond uitzonderlijke taal om de machteloosheid te kunnen doorbreken. Zijn woorden bleven door de eeuwen heen bewaard, maar – met alle respect - hebben die woorden eigenlijk wel gewerkt? En hoe heeft het gewerkt en werkt het nog wel?

Paulus' brief circuleerde aanvankelijk slechts in enkele huisgemeentes verscholen in het magische wereldcentrum Rome. Nieuwsgierige lezers waren er genoeg in de stad, maar de aandacht ging meer uit naar de filosoof en toneelschrijver Seneca, de machtige vertrouweling van keizer Nero. De Jood Paulus leefde in de marge en was altijd omgeven door schandalen. Het moet gegaan zijn als in de negentiende eeuw toen de literaire reus Johann Wolfgang Goethe vanuit het Duitse hofleven de toon aangaf, terwijl Heinrich Heine ergernis wekte door als een soort cabaretier allerlei illusies door te prikken. Seneca's boodschap wekte geen ergernis, maar ging er in als een borrel in een bidder. Hij vroeg zich in gemoede af waarom goede mensen kwaad overkomt, terwijl er toch zo iets is als Voorzienigheid. Hij raadde zijn lezers aan om die Voorzienigheid serieus te nemen, die had immers het beste met de mensen voor ook als het moeilijk werd en je moest je dus vooral niet laten gaan in machteloze woede. Paulus bracht zoveel gelatenheid niet op. Bij hem staat al gauw het schuim op de mond. Hij vraagt zich vertwijfeld af hoe het komt dat zoveel goede mensen er toch niet in slagen het kwaad uit de samenleving te bannen. Hoezo zijn die mensen dan goed? Met profetische woede en vol verdriet om het lijden in de wereld, verstoorde hij de publieke discussie. Sorry voor Seneca. Maar die bleef onverstoortbaar.

Het duurde dus wel even voor Paulus' brief de nodige aandacht kreeg. Hij had de tekst geschreven tien jaar voor het begin van de Grote Oorlog (66 – 70) waarin Romeinse legioenen

voorgoed een einde probeerden te maken aan de Joodse staat in Jeruzalem. De spanningen tussen Joden en Romeinen liepen toen al hoog op – hoewel niemand de omvang van de catastrofe kon voorzien. Paulus had die spanningen serieus genomen en sprak hartstochtelijk over een weg van verzoening en vrede, voor Joden samen met de andere volken. Hij stimuleerde de vorming van nieuwe, lokale vormen van gemeenschappelijk leven waarin de tegenstellingen konden worden uitgesproken en uitgehouden en hij eindigde zijn brief met de smeekbede: ‘Verdraag elkaar! Sluit elkaar niet uit! Nodig elkaar aan tafel zoals je met goede vrienden doet!’ Wat Paulus voor ogen stond was een ‘rechtstaat zonder grenzen’ (naar een helder woord van Tamarah Benima⁵). Maar binnen tien jaar, nog voor de oorlog uitbrak, zou Paulus uit de geschiedenis verdwijnen, misschien ergens in Spanje, waarschijnlijker als gevangene in Rome. Wonderlijk genoeg verdween zijn brief niet in de schroot hoop van de geschiedenis en vond juist na de oorlog steeds meer begrip bij steeds meer lezers. Het ging zo ongeveer als met Sigmund Freud’s *Das Unbehagen in der Kultur*. Het werd tien jaar vóór de Tweede Wereldoorlog geschreven, maar pas ná de oorlog kwam de strekking goed over. De lezers begrepen toen eindelijk hoe urgent de boodschap was en ze beseften dat er nooit verandering in deze wereld zou komen, zolang als ze zijn inzicht niet zouden verwerken. Het bijzondere van Paulus was, dat hij het niet liet bij een analyse van het culturele onbehagen. Hij sprak ongegeneerd en met grote ernst over Gòds onbehagen in de cultuur en hij vertrouwde erop dat diens wèlbehagen de cultuurdragers en de cultuurcritici ten goede zou veranderen. In zijn ijver om dat toe te lichten, groeide zijn brief uit tot een onvergetelijk essay.

De taal van Paulus werd door de eeuwen heen begrepen door mensen die net als hij voelden hoe de samenleving vastliep in onverdraaglijke, dodelijke spanningen. Mensen, zoals de Afrikaanse bisschop Aurelius Augustinus die aan de vooravond van de ondergang van het Romeinse rijk besepte hoe kinderlijk een optimistisch mensbeeld is en hoe volwassen je moet zijn om te onderkennen dat het kwaad aan de wortel van de menselijke existentie ligt. Of iemand als de Augustijner monnik Maarten Luther die in de tijd van de Renaissance merkte hoe het onstuimige, ongeduldige verlangen naar vrijheid tegelijk euforie en angst opriep en die met vallen en opstaan een weg moest zoeken uit deze ambivalentie. Of een Zwitserse dominee zoals Karl Barth die bij het uitbreken van de Grote Oorlog 1914 – 1918 huiverde toen zijn tijdgenoten zich als in een roes identificeerden met de God van hun gewelddadige geschiedenis. Voor deze mensen werkte de taal van Paulus als een breekijzer in de publieke discussie.

Het probleem was, dat Paulus van lieverlee niet meer als Joods Schriftgeleerde werd gezien, maar als een tot het christendom bekeerde theoloog. Dat was geen onschuldig misverstand en het bleek naargeestige gevolgen te hebben. Paulus’ twistgesprek met zijn mede-Schriftgeleerden werd in de christelijke overlevering geperverteerd tot een veroordeling van de Joodse overlevering. Vervolgens leidde dit anti-judaïsme onomkeerbaar tot antisemitisme dat uit was op de vernietiging van het Joodse volk. Zo is het gekomen dat Joods bloed schreeuwt van Europese bodem. Maar de verantwoordelijkheid daarvoor drong in kerk en theologie pas goed door toen het te laat was, na de Tweede Wereldoorlog. Toen was de schaamte niet meer te harden: niemand bleek bij machte te zijn geweest om het kwaad tegen te gaan! Het failliet van kerk en theologie was niet langer tegen te houden. Er volgde een hoogst verwarrende tijd, waarin het theologische veld helemaal opnieuw werd omgeploegd door pioniers in exegese, bijbelse theologie, judaïca, systematische theologie, oecumenica, filosofie en kerkgeschiedenis, maar ook in liturgie, catechese, homiletiek en dan vooral in leerhuizen. Die voortrekkers trokken diepe voren, die zelden parallel liepen, maar die wel de groei bevorderden van een nieuw

⁵ T. Benima, *Joodser dan dit krijgt u het niet. De levenskunst van de Joodse Beschaving*, Amsterdam 2015, blz. 36: ‘Je zou kunnen zeggen dat Joden een rechtsstaat zonder grenzen vormen’.

Paulus-beeld, een Paulus die nooit opgehouden is om Farizeeër te zijn, wiens onderwijs begint bij de Thora en die uitziet op een wereldwijde, onderling verdeelde en onveilige samenleving, waar naar zijn stellige overtuiging ooit gerechtigheid zal wonen.⁶

En nu? Werkt het nog? Daar kom ik achter door de tekst op eigen verantwoording te lezen en te verwerken. Ik lees de brief aan de Romeinen echter niet als voorwerp van wetenschappelijk onderzoek, maar als training tegen machteloosheid.⁷ Er is wat te doen tegen het machteloze gevoel dat er niets te doen is tegen het onrecht. Oorlog, discriminatie en onbeschaamde economische rooftochten, waarvan we misschien ooit even gedacht hebben dat ze achter ons lagen en dat ze nooit meer zouden terugkeren, ontploffen in ons gezicht, maar we wenden de ogen af. De wereld is door slecht onderhoud een bouwvallige woning geworden en we weten het, maar willen het niet weten. Er gaat een alarm door de samenleving heen en we horen het, maar kunnen het niet verdragen. Om in dat donker te blijven fluiten, is fluitles nodig. Paulus biedt zich aan als leraar met levenservaring en wie zijn lessen volgt, krijgt energie en weet dat het werkt.

⁶ In Nederland werd na WOII het debat over *Paulus als Jood* door enkele gisse geesten ingezet. In het themanummer van *Wending* in 1949 pleitte Frits Kuiper voor 'een samen aandachtig luisteren naar het woord van de Jood Paulus' in diens bijzondere positie 'tussen Joden en niet-Joden', *Wending* 4(1949)5-6, blz.385. Het eerste voldragen product van het nieuwe Paulus-onderzoek werd geleverd door J.J. Meuzelaar, *Der Leib des Messias. Eine exegetische Studie über den Gedanken vom Leib Christi in den Paulusbriefen*, Assen 1961. Hij toonde aan dat het begrip 'lichaam des Heren' niet sacramenteel of mystiek moest worden verstaan, maar sociologisch, als 'messianische, dh oekumenische, Ekklesia aus Juden und Nicht-Juden' (S.174). Voor de Vresdesweek in 1982 betoogde K.H.Kroon in een studie over Romeinen 13, dat Paulus 'nooit Farizeeër-af is geworden' en dus altijd maatschappelijk en politiek bewust Jood is geweest (IKV *Minibrochure* nr 24, 1982, blz.8). Dergelijke aanzetten werkten door in de verrassende studie van P.J. Tomson, *Paul and the Jewish Law; Halakha in the Letters of the Apostle to the Gentiles*, Assen 1990. Mede onder invloed van de wereldwijd aangroeiende Paulusstudies ontstond aarzelend een nieuw beeld van de Jood Paulus als apostel onder de volken. In ons land leidde dat tot de veelgelezen publicaties van C.J. den Heyer, *Paulus. Man van twee werelden* (Zoetermeer 1998) en B.J. Lietaert Peerbolte, *Paulus en de rest. Van farizeeër tot profeet van Jezus* (Zoetermeer 2010). Maar de vraag naar een radicaal verstaan van Paulus als Jood werkt nog steeds door.

⁷ Paulus lezen, dat is voor mij: regel voor regel nagaan hoe de Griekse zinnen lopen, in die fascinerende afwisseling van poëtische en juridische stijl; en de bewegwijzering volgen die exegeten zoals James Dunn en Robert Jewett met engelengeduld hebben uitgezet; maar ook van tijd tot tijd mijmeren over de manier waarop systematisch theologen zoals Karl Barth in de vorige eeuw de discussie van Paulus hebben voortgezet, over Schrift en openbaring, over kerk en wereld en over rechtvaardiging, roeping en heiliging; en dan zeker ook de associaties verwerken met de ervaringen die ik heb opgedaan op mijn eigen levensweg. Maar om te begrijpen wat ik lees, moet ik al die kennis ook weer loslaten en om mij heen zien waar ik nu ben en de ontmoeting aangaan met wie vandaag mijn weg kruisen. En dan zal blijken wat mij op dat moment gegeven wordt te verstaan. Wat dat is? Geen grote hoeveelheden tekst en geleerde discussies – wie dat zoekt, verwijs ik naar de bibliotheek. Wat mij betreft, volsta ik met het manna van de dag en dat wil zeggen: met net genoeg energie om door te gaan en om uit te zien naar een land waar het recht stroomt als een sterke rivier.